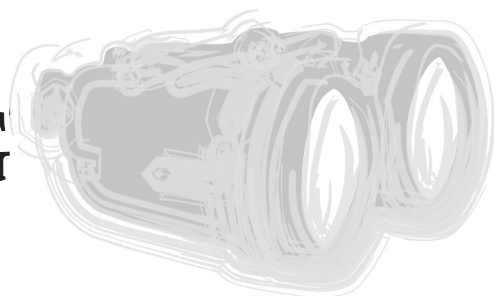

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

TEMA BROJA:

Karl Šmit i
Kopenhaška škola
studija bezbednosti

GODINA 4 • BROJ 13
APRIL – JUN 2009.

Beograd

**BEZBEDNOST
ZAPADNOG BALKANA**

Časopis Beogradske škole
za studije bezbednosti

**GODINA 4 BROJ 13
APRIL-JUN 2009.**

Izdavač:
Centar za
civilno-vojne odnose

Glavni i odgovorni urednik:
Miroslav Hadžić
redovni profesor Fakulteta
političkih nauka

Izvršni urednici:
Sonja Stojanović
saradnica u nastavi
Fakulteta
političkih nauka
Filip Ejodus
asistent na Fakultetu
političkih nauka

Kontakt podaci uredništva
Gundulićev venac 48
office@cmmr-bg.org
tel/fax: +381 11 3287 226

Uređivački odbor
Bari Rajan
Bogoljub Milosavljević
Dragan Simić
Dušan Pavlović
Ivan Vejvoda
Kenet Morison
Kornelius Frizendorf
Marjan Malešić
Nadež Ragaru
Svetlana Đurđević-Lukić
Timoti Edmunds

Prevod:
Zorica Savić - Nenadović

Lektura i korektura:
Tatjana Hadžić

Dizajn:
Saša Janjić

Kompjuterska priprema:
Časlav Bjelica

Štampa:
GORAGRAF, Beograd

Tiraž:
400 primeraka

Časopis indeksira
bibliografska baza CEEOL

Beogradska škola za
studije bezbednosti
otvorena je zahvaljujući
podršci Kraljevine
Norveške.

Sadržaj

REČ UREDNIKA 1

TEMA BROJA: KARL ŠMIT I KOPENHAŠKA ŠKOLA STUDIJA BEZBEDNOSTI

Predrag Petrović
NEPRIJATELJ KAO SUŠTINA POLITIČKOG..... 3

Filip Ejodus
OPASNE VEZE – TEORIJA SEKURITIZACIJE
I ŠMITOVSKO NASLEĐE..... 9

Marko Žilović
POJAM POLITIČKOG I BUDUĆNOST KOPENHAŠKE ŠKOLE 17

Branka Panić
SOCIJETALNA BEZBEDNOST
– BEZBEDNOST I IDENTITET 29

Saša Đorđević
SHVATANJE TRANSNACIONALNOG
ORGANIZOVANOG KRIMINALA KAO BEZBEDNOSNE
PRETNJE I TEORIJE BEZBEDNOSTI 39

Adel Abusara
„BORBA PROTIV ZVERI” – TEORIJA
I ISTORIJA POLITIKE USLOVLJAVANJA..... 53

Jorg Artman
PORED OVAKVIH PRIJATELJA, KOME TREBAJU
NEPRIJATELJI: NEMAČKE OBAVEŠTAJNE
AKTIVNOSTI NA KOSOVU..... 63

PRIKAZI KNJIGA

Slavica Mijatović
POVRATAK ISTORIJE I KRAJ SNOVA 71

UPUTSTVO AUTORIMA..... 74

NORWEGIAN EMBASSY

Centar za civilno-vojne odnose doprinosi javnom i odgovornom učestvovanju civilnog društva u povećanju bezbednosti građana i države na principima modernog demokratskog društva, kao i unapređenju bezbednosne saradnje sa susedima i uključenju Srbije u evroatlantsku zajednicu.

Beogradska škola za studije bezbednosti predstavlja posebno odeljenje Centra za civilno-vojne odnose osnovano radi toga da, sistematskim istraživanjima i akademskim usavršavanjem mladih istraživača, doprinese razvoju studija bezbednosti u Srbiji.

Kontakt

Centar za civilno-vojne odnose

Gundulićev venac 48

11000 Beograd

tel/fax 381(0)11-32 87 226

381(0)11-32 87 334

www.ccmr-bg.org

office@ccmr-bg.org

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštampavati, bilo u celini, bilo u delovima, bez izričite saglasnosti Uređivačkog odbora.

Ocene izrečene u člancima lični su stavovi autora i ne izražavaju nužno mišljenje Uređivačkog odbora ili Centra za civilno-vojne odnose.

Sušтина политике је u razlikovanju prijatelja i neprijatelja. Barem je tako tvrdio kontroverzni nemački pravnik Karl Šmit, koga je akademska zajednica dugo ignorisala zbog njegovih veza sa Trećim rajhom. Međutim, u poslednje vreme interesovanje za njegovu političku teoriju doživelo je veliki preporod, posebno u nauci o međunarodnim odnosima i u studijama bezbednosti. Pomalo paradoksalno, Šmita u „akademski život“ nisu vratili konzervativci i realisti, već predstavnici kritičke teorije. Posebnu inspiraciju ponudio im je globalni rat protiv terorizma, koji je Bušova administracija započela nakon 11. 9. 2001. godine. Novi svetski (ne)red iz perioda nastalog posle Hladnog rata zamenilo je globalno vanredno stanje, a američki predsednik počeo je neodoljivo da podseća na šmitovskog suverena, koji prijatelje civilizacije udružuje protiv njenih varvarskih neprijatelja. Kako će Obamina politika detanta uticati na aktuelnost Šmitovih ideja, ostaje da se vidi.

U ovom broju bavimo se odnosom političke teorije Karla Šmita i Kopenhaške škole studija bezbednosti. U tekstu Predraga Petrovića izložene su osnovne Šmitove ideje o pojmu političkog, kontroverze koje su one pokrenule i razlozi za njihovu obnovu. Nakon toga, slede tekstovi Marka Žilovića i urednika ovog broja, koji pokušavaju da raspakuju opasne veze između Kopenhaške škole studija bezbednosti, a posebno njene teorije sekuritizacije, sa jedne strane, i šmitovskog nasleđa, sa druge. Ova veza, na koju su ukazali mnogi kritičari Kopenhaške škole, ne mora neumitno biti opasna, pogotovo ukoliko bi se Kopenhaška škola više posvetila teorizaciji sâmog pojma političkog i zauzela jasniji i bolje artikulisan normativni stav u odnosu na dihotomiju političko-bezbednosno. Dalje, Branka Panić u svom tekstu predstavlja jedan drugi koncept koji je došao iz Kopenhaške škole, a to je socijetalna bezbednost. Ovim konceptom, u čijem središtu se nalazi odnos bezbednosti i kolektivnog identiteta, Kopenhaška škola otvorila je potpuno novo polje izučavanja, ali je privukla i veliki broj kritika.

U ovom broju čitaocima donosimo i niz drugih tekstova koji se nalaze van okvira glavne teme broja. To su naj-

pre tekst Adela Abusare o politici uslovljavanja EU, kao i tekst Jorga Artmana o špijunskoj aferi na Kosovu i Metohiji u koju je bio uključen nemački BND. Konačno, u ovom broju možete pročitati i prikaz najnovije knjige Roberta Kejgena *Povratak istorije i kraj snova* koji je napisala Slavica Mijatović. Kejgenova knjiga predstavlja najbolji podsetnik toga kako bi, verovatno, izgledala spoljna politika SAD da je na predsedničkim izborima pobedio Džon Mekejn, čiji je Robert Kejgen savetnik.

Filip Ejđus

Neprijatelj kao suština političkog

Predrag Petrović

autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

Kategorija: Pregledni rad

UDK: 141.7 III MIT K.

Sažetak

Nasilje i neprijateljstvo su stalni pratioci ljudske istorije i društva. No, i pored toga pojam neprijatelja nije bio u središtu pažnje političke filozofije, već je razmatran sporadično. Tek će Karl Šmit, nemački teoretičar prava i politike, u svom tekstu Pojam političkog iz 1927. godine, ne samo tematizovati pojam neprijatelja, već će ga i postaviti u samo središte političkog. U tekstu upravo dajemo prikaz Šmitovog smelog poimanja politike u kategorijama prijatelj-neprijatelj, koje je izazvalo niz kontroverzi koje i dalje traju.

***Ključne reči:** prijatelj-neprijatelj, politika, političko, poredak, neprijateljstvo, rat, progon neprijatelja, politička filozofija*

* * *

Ovim tekstom ćemo prikazati jedno smelo određenje pojma politike koje je izazvalo, ali koje i dalje izaziva niz sporenja u akademskim krugovima. Reč je o poimanju politike u kategorijama prijatelj-neprijatelj, nemačkog teoretičara prava i politike Karla Šmita, koje je on izložio u svom tekstu iz 1927. godine pod nazivom *Pojam političkog*. Karl Šmit je bio jedan od najznačajnijih teoretičara 20. veka čije su ideje o politici i pravu privlačile pažnju mnogih velikih pisaca kao što su Jürgen Habermas, Leo Štraus, Volter Benžamin, Hana Arent, Slavoj Žižek, Đorđo Agamben, Žak Derida i dr. Pored toga, njegov intelektualni rad ostao je u senci njegovog političkog angažmana. Naime, Šmit je postao član Nacional-socijalističke partije 1933. godine, te je ubrzo potom postavljen za predsednika Nacional-socijalističkog udruženja pravnika.

Smatra se da je bio jedan od najznačajnijih ideologa nacističke Nemačke, jer je opravdavao nacističku diktaturu i „Firer državu“, za šta je nalazio oslonac u pravnoj teoriji.¹ Šmit je u svojim radovima izložio veoma zanimljive i smele ideje o suverenosti, poretku, slobodnoj volji, vanrednom stanju, terorizmu i politici, te je liberalizam izložio prodornoj kritici.² Ipak, zbog njegovog političkog angažmana njegove su ideje dugo godina bile *terra incognita*, odnosno nisu bile poznate široj akademskoj publici.³ Međutim, savremena društvena i politička dinamika, koja je u prvi plan izbacila probleme slabih država (poretka) i naglog porasta političkog nasilja, uticala je na veliki rast interesovanja za Šmitove ideje. Tako su poslednjih godina mnoge izdavačke kuće počele da objavljuju kako izvorne Šmitove tekstove, tako i rasprave o njima. Jedno od najznačajnijih njegovih dela svakako je *Pojam političkog*, pa ćemo na narednim stranicama predstaviti ideje koje je Šmit izložio u tom tekstu.

Karl Šmit promišlja politiku sa stanovišta njene suštine. On za srž politike postavlja razlikovanje na prijatelje i neprijatelje. Samom određenju pojma politike Šmit pristupa tako što izbegava da dâ preciznu definiciju i sadržaj pojma, već utvrđuje pre svega kriterijum na osnovu kojeg se ispoljava samostalnost i specifičnost politike u odnosu na druge oblasti života. Naime, svakoj oblasti života karakteristične su određene suprotnosti na osnovu kojih se one i mogu razlikovati jedne od drugih. „Uzmimo da su na području moralnoga krajnja razlikovanja dobro i zlo; u estetskome lepo i ružno; u ekonomskome korisno i štetno ili, primerice, rentabilno i nerentabilno. Specifično političko razlikovanje na koje se mogu svesti političke radnje i motivi jeste razlikovanje na *prijatelja i neprijatelja*“ (Šmit, 2001). Ovi kriterijumi se ne smeju brkati i mešati jedni s drugima, jer „nema potrebe da politički neprijatelj bude moralno zao, nema potrebe da on bude estetski ružan; on se ne mora javljati kao privredni konkurent, i može čak izgledati probitačno da se s njim prave poslovi“ (Šmit, 2001: 19). Upravo u tom nesvođenju jednih kriterijuma na druge ogleda se samostalnost svake pojedinačne oblasti.

¹ Karl Šmit je pre dolaska nacista na vlast bio kritičar nacional-socijalizma, a tokom 1936. i 1937. godine SS je vodio istragu protiv njega, sumnjajući da nije iskreni simpatizer nacističkog pokreta, već da je oportunist.

² Najvažnije Šmitove ideje izložene su u sledećim tekstovima: *O diktaturi (Die Diktatur)*, *Politička teologija (Politische Theologie)*, *Pojam političkog (Der Begriff des Politischen)*, *Teorija partizana i Zakon Zemlje*.

³ Tako, mnoge enciklopedije političkih ideja i teorije nemaju Šmitove ideje (na primer *Blackwell Encyclopedia of political Thought* iz 1987. godine).

Smisao razlikovanja na prijatelja i neprijatelja jeste u tome da označi krajnji stepen intenziteta grupisanja i razdvajanja. Ono ne označava vlastito područje stvarnosti, već samo stepen intenziteta neke asocijacije ili disocijacije ljudi čiji motivi mogu biti religijske, nacionalne, privredne ili druge vrste i koja u različitim vremenima izazivaju različita povezivanja. Dakle, može postojati neka religijska, ekonomska ili moralna suprotnost, a da nije istovremeno i politička, ali čim takva suprotstavljenost postane dovoljno jaka da ljude efektivno grupiše na prijatelje i neprijatelje, ona nužno postaje politička. Nije bitna motivacija, niti područje na kojoj se odvija suprotstavljanje, već samo grupisanje kojim se konkretno vrši razlikovanje na prijatelje i neprijatelje. „I 'klasa' u marksističkom smislu reči prestaje da bude nešto čisto ekonomsko i postaje politička veličina kada dospe do te odlučujuće tačke, tj. kada klasnu *borbu* uzima ozbiljno i klasnog protivnika tretira kao stvarnog neprijatelja, te se protiv njega bori bilo kao država protiv države, bilo u građanskom ratu u okviru države. Tada se stvarna borba ne odigrava više po ekonomskim zakonitostima, nego ima svoje političke nužnosti“ (Šmit, 2001: 26). Ovaj iskaz bi se mogao i podvesti pod onu dobro poznatu rečenicu da politika nije sve, ali da je u svemu. Svaka pojava je utoliko političnija ukoliko se više približava polovima prijatelj-neprijatelj.

Ko je zapravo neprijatelj? Neprijatelj, dakle, nije ni estetski ružan, ni moralno loš, s obzirom na to da se kriterijumi ne mogu podvoditi jedni pod druge, već predstavlja jedno bivstvovanje egzistencijalno suprotstavljeno drugom, „tako da su u ekstremnom slučaju s njim mogući konflikti koji se ne mogu rešiti niti nekim unapred donetim normiranjem, niti presudom nekog 'neučestvujućeg' i zato trećeg“ (Šmit, 2001: 19). On je „bar eventualno, tj. po realnoj mogućnosti, samo neka *borbena* skupina ljudi koja stoji naspram iste takve skupine. Neprijatelj je samo *javni* neprijatelj“ (Šmit, 2001: 20). Privatna ličnost nema političkih neprijatelja.

Pojmovi borba i neprijatelj ne mogu se shvatati apstraktno, kao simboli očišćeni od konkretne realnosti, već oni dobijaju realan smisao time što imaju i zadržavaju odnos naročito prema realnoj mogućnosti fizičkog ubijanja. Rat sledi iz neprijateljstva, jer je samo krajnja realizacija neprijateljstva. U njemu se, kao u najekstremnijem političkom sredstvu, otkriva mogućnost razlikovanja prijatelja i neprijatelja.

Međutim, to ne znači da je rat nešto svakodnevno i da su ljudi u stalnom ratu jedni protiv drugih. Od odlučujuće važnosti jeste postojanje *realne mogućnosti* izbijanja ratnih sukobljenosti, koja i određuje ljudsko mišljenje i ponašanje. Političko nije u samoj borbi, već „u ponašanju koje je određeno tom realnom mogućnošću, u jasnom saznanju sopstvene, time određene situacije i u zadatku da se prijatelj i neprijatelj tačno razlikuju“ (Šmit, 2001: 25).

Odsustvo mogućnosti oružane borbe značilo bi i kraj politike. Ukoliko bi se to i desilo, ostali bi samo od politike očišćeni pogled na svet, kultura, civilizacija, privreda, moral, pravo, umetnost, zabava, ali ne bi više postojali politika i država. Šmitu nije poznato da li će i kada će nastupiti to stanje na Zemlji, ali je siguran da ono za sada ne postoji. Stoga bi bila čista fikcija pretpostaviti ga kao postojeće stanje. Međutim, Šmit ne izvlači i suprotan zaključak koji nužno proističe iz njegovog poimanja politike. Naime, on je zanemario drugi pol grupisanja, asocijacije, prijatelje, te ne zaključuje da politike ne bi bilo ako bi nestalo grupisanje u prijateljske asocijacije. Time je, u stvari, celokupnu politiku sveo na nivo neprijateljskog grupisanja i iščekivanja ratnog sukoba.

Politika je ljudska sudbina i svaki pojedinac, kao i svaki narod, u velikoj je zabludi ako misli da će svečanim deklaracijama o miroljubivosti i razoružanju uspeti da pređe u svet čiste moralnosti, privrednosti i pravnosti, u svet očišćen od politike. Razoružan, pacifikovan narod ne postaje automatski i narod bez neprijatelja. Time on postaje samo žrtva drugih, koji će umesto njega preuzeti na sebe odluku o odlučujućem slučaju, odluku o prijatelju i neprijatelju. „Političko ne iščezava iz sveta time što neki narod nema više snage ili volje da se zadržava u sferi političkoga. Iščezava samo slab narod“ (Šmit, 2001: 36).

Državi kao merodavnom političkom jedinstvu pripada pravo da određuje neprijatelja, tj. ona poseduje *jus belli*. Ovo pravo podrazumeva mogućnost da se od članova zajednice zahteva spremnost na žrtvovanje i ubijanje, kao i spremnost da se ubijaju ljudi sa druge, neprijateljske strane. Svaka država ima obavezu da u okviru svojih granica obezbedi mir i sigurnost, tj. da stvori normalnu situaciju kako bi mogle važiti pravne norme. I upravo iz ove nužnosti obezbeđenja 'normalnosti' proističe i pravo države da u kritičnim situacijama kao „političko jedinstvo, sve dok postoji, samovoljno određuje i

'unutrašnjeg neprijatelja'“ (Šmit, 2001: 38). To podrazumeva, dalje tvrdi Šmit, „oštrije ili blaže, *ipso facto* nastupajuće ili na temelju posebnih zakona sudski delotvorne, otvorene ili u generalnim opisima skrivene vrste progona, stege, proskripcije, stavljanja van zaštite“ (Šmit, 2001: 31). Pošto u ovakvim stanjima političko jedinstvo države postaje problematično, ne mogu se primenjivati ustavne i zakonske norme, jer su one izraz tog jedinstva, pa jedino preostaje to da sukob bude razrešen ratnim sredstvima. Upravo u ovoj tački ocrtava se specifičnost Šmitovog poimanja politike, koji je grupisanje na prijatelje i neprijatelje, kao i tome primerena sredstva rata, smatrao normalnim ne samo u spoljnopolitičkim odnosima, već i u unutrašnjem političkom procesu.

Šmit poima politiku tako što razdvaja prijatelje i neprijatelje, te njegova preokupacija državnim jedinstvom koje se pak može postići lociranjem i progonom neprijatelja, direktan je napad na liberalnu ideologiju. Uzimajući Hobsovu premisu o 'ratu svijtu protiv svih' kao svoju inspiraciju, Šmit je u stvari nastojao da ospori liberalno negiranje politike po kome je politika pitanje 'života ili smrti'. On je time želeo da ukaže na zabludu liberalne ideologije o tome da postoji treći put između levice i desnice, te da moralizacija političkog diskursa nije nikakav napredak demokratije. Šmit nas odlučno podseća na to da je suština politike u borbi i da niko ne može da ukine razlikovanje na prijatelje i neprijatelje.

Ovakvo određenje politike izazvalo je niz kritičkih reakcija u akademskim krugovima. Kao što kod Šmita postoji distinkcija u središtu političkog, tako postoji i distinkcija među njegovim čitaocima, koji su se podelili u njegove „prijatelje ili neprijatelje“, što nam u dovoljnoj meri govori o kontroverzности njegovih ideja. Iskustva modernih totalitarnih diktatura (nacizma i staljinizma), čija je glavna pokretačka snaga bila lociranje i progon neprijatelja, kao i Šmitov politički angažman u nacističkom režimu, uticali su na to da njegove ideje ipak imaju više neprijatelja, te da njegova dela dugi niz godina budu poznata tek malom krugu političkih filozofa. No, savremena društvena i politička dinamika pokazale su da postojanje „drugog“, odnosno neprijatelja nije samo svojstvo

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

autoritarnih poredaka i da liberalne demokratije nisu imune na takvu praksu. Globalna borba protiv terorizma, kao i traženje i progon terorista koje su zapadne države predvođene SAD otpočele nakon 11. septembra 2001. godine uticali su na mnoge pisce da drugačije čitaju Šmitova dela, te da se upita-ju nije li Šmit bio u pravu.

Literatura:

1. Mouffe, C. (2004) *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso.
2. Čupić, Č. (1997) *Politika i zlo*. Beograd: Čigoja štampa.
3. Balakrishnan, G. (2000) *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London: Verso.
4. Arent, H. (1998) *Izvori totalitarizma*. Beograd: Feministička izdavačka kuća 94.
5. Čavoški, K. (1989) *O neprijatelju*. Beograd: Prosveta.
6. Bojanić, P. (2007) *Nasilje, figure suverenosti*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
7. Šmit, K. (2001) 'Pojam političkoga.' U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 1-67. Beograd: Filip Višnjić.

Opasne veze: teorija sekuritizacije i šmitovsko nasleđe

Filip Ejodus

autor je asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Kategorija: Naučna kritika, odnosno polemika

UDK: 321.01:141.7 ; 327.56::351.86]:141.7 ; 141.7 ШМИТ К.

Sažetak

Teorija sekuritizacije, razvijena u okviru Kopenhaške škole studija bezbednosti, u nekoliko navrata dovođena je u vezu sa političkom teorijom Karla Šmita. Šmitovo poimanje oblasti političkog kao oblasti izuzetka i vanrednog stanja slično je razumevanju bezbednosnog u teoriji sekuritizacije, u kojoj je ono polje koje raskida sa ustanovljenim pravilima igre dobijanjem legitimiteta za sprovođenje specijalnih mera. Cilj ovog rada je u tome da temeljno uporedi ove dve teorije i ustanovi njihove sličnosti i razlike. Glavna teza bila bi da je koncept teorije sekuritizacije širi, iako ona deli neke tematske i narativne sličnosti sa teorijom političkog Karla Šmita, da je njena epistemologija drugačija, kao i da su joj zaključci suprotni zaključcima Karla Šmita.

Ključne reči: političko, bezbednosno, sekuritizacija, realizam, socijalni-konstruktivizam, Karl Šmit

* * *

„Sposobnost da se ide do ivice, bez ulaženja u rat je neophodno umeće. Ukoliko ne ovladate time (...) ukoliko ste suviše uplašeni da se približite ivici, gotovi ste”. Ovako je Džon Foster Dals definisao umetnost politike i njenu ulogu u jezivoj igri u kojoj je cilj osiguranje kolektivnog opstanka. Kontroverzni nemački pravnik i politikolog Karl Šmit otišao je još dalje od toga. Prema njegovom mišljenju, ova zastrašujuća granica koja odvaja sebe od drugog po principu prijatelj/neprijatelj zapravo je oblast u kojoj se konstituiše suština *političkog*.

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

¹ Za diskusiju o ovome pogledati: William E. Scheuerman, *Carl Schmitt* (New York: Rowan and Littlefield, 1999); Charles Jones, *E. H. Carr and International Relations: a Duty to Lie* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998); Jan Willem Honig, „Totalitarianism and Realism: Hans Morgenthau German Years”, in *Roots of Realism*, ed. Benjamin Frankel. (London: Frank Cass, 1996), 283–313.

² Kopenhaška škola pokriva tri oblasti: teoriju sekuritizacije koju je u velikoj meri razvio Ole Viver, sektorsku analizu i Teoriju regionalnog bezbednosnog kompleksa, za čiji je razvoj najzaslužniji Beri Buzan. Ovaj rad će se, pre svega, baviti teorijom sekuritizacije. O ovoj teoriji pogledati Ronnie D. Lipschutz, ed., *On Security* (New York: Columbia University Press, 1995). Za sektorsku analizu pogledati Buzan Barry, Waever Ole and Jap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis* (London: Lynne Rienner, 1998). O uticaju Karla Šmita na Kopenhašku školu pogledati Jef Huysmans, „The Question of Limit: Desecuritization and the Aesthetics of Horror in Political Realism”, *Millenium: Journal of International Studies*, 27 (3) (1998): 569–589. and Michael Williams, „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, 47 (2003): 511–31.

³ Za diskusiju o ovome pogledati rad Ole Vivera o bezbednosti kao jezičkom akt u Waever, O. (1988) *Security, The Speech Act*.

⁴ Za diskusiju o ovome pogledati na: <http://www.tidsskriftet-politik.dk/index.php?id=125> (pristupljeno 24. maja 2009)

Tokom međuratnog perioda Karl Šmit je bio jedan od najuticajnijih mislilaca u Evropi. Kao ubeđeni konzervativac, antisemita i žestoki kritičar liberalne demokratije, on je pristupio nacionalsocijalističkoj partiji 1933. godine. Nakon rata, akademsko interesovanje za Šmitovu političku teoriju dugo je bilo opterećeno ideološkim teretom, koji su njegov lik i delo nosili sa sobom. Kako se vremenska distanca između savremenog sveta i Trećeg rajha povećavala, a nacističke „fleke” sve više bledele, tako je interesovanje za Šmitovo delo počelo da se budi. U studijama međunarodnih odnosa ono se najčešće vezuje za klasični realizam. Nakon dugog zatišja, uticaj njegove misli na posleratni realizam Hansa Morgentaua i Hermana Kara počeo je sve više da se uvažava.¹ Međutim, počelo je da se razgovara i o, posve neuobičajenom, snažnom uticaju koji je delo Karla Šmita izvršilo na socijalno konstruktivističku teoriju sekuritizacije razvijenu unutar Kopenhaške škole studija bezbednosti.²

Cilj ovog rada biće otkrivanje „opasne veze”, u koju se dovode ove dve teorijske misli. Osnovni argument biće to da je koncept teorije sekuritizacije širi, iako ona deli neke tematske i narativne sličnosti sa teorijom političkog Karla Šmita, da je njena epistemologija drugačija, kao i da su zaključci suprotni zaključcima Karla Šmita. Argument se razvija u tri koraka. Najpre će biti izloženi osnovni koncepti obe teorije. Zatim će biti analizirani njihovi zajednički elementi. Konačno, biće ukazano na konceptualne i epistemološke razlike, kao i na suprtone normative zaključke ovih teorija.

Osnovni pojmovi: *bezbednosno i političko*

Kao što to kaže Ole Viver, kada je teorija sekuritizacije (TS) prvi put bila formulisana 1988. godine, ona nije bila inspirisana Karlom Šmitom.³ Osim toga, iako je autor i pre 1988. godine bio upoznat sa osnovama Šmitovog dela, njegova dela je detaljno pročitao tek nakon što je formulisao svoju teoriju bezbednosti, odnosno teoriju sekuritizacije. Viver ipak priznaje da su primetne određene sličnosti, ali i razlike između njih.⁴ Ovaj rad bi trebalo da ukaže kako na sličnosti, tako i na razlike između Viverove teorije sekuritizacije i Šmitove teorije političkog. Majkl Vilijams tvrdi da „u Kopenha-

šknoj školi koncept bezbednosti igra gotovo identičnu ulogu kao što koncept političkog igra kod Vilijamsa” (Williams, 2003: 515). Kako bismo testirali ovaj argument potrebno je da najpre iscertamo osnovne premise ova dva koncepta.

Šmit je razvio koncept političkog u svoja dva ključna dela „Politička teologija” (1922) i „Koncept političkog” (1932). U ovim delima, on pravi oštru razliku između partijske *politike* (u daljem tekstu *politika*) i *političkog*. Dok je *politika* refleksija antagonizama koji postoji između različitih političkih partija unutar države, *političko* je proizvod sukobljavanja sa drugim državama. *Politika* i *političko* su, za Šmita, u negativnoj korelaciji. Što su unutrašnji antagonizmi intenzivniji, to je slabiji zajednički identitet u odnosu na drugu državu (Schmitt, 1996: 32). Jasno je da je Šmitovo razumevanje međunarodnih odnosa u osnovi realističko. Izbijanje rata je realna i uvek prisutna mogućnost koja lebdi između država, a proističe iz trajnih obrazaca ljudskih odnosa koji postoje između prijatelja i neprijatelja.

Rat nije cilj, niti sadržaj pojma političkog. Ipak, kao uvek prisutna mogućnost, pretpostavka izbivanja rata na karakterističan način određuje ljudske aktivnosti i razmišljanje, kreirajući tako specifično političko ponašanje (Schmitt, 1996: 34). Ovakvi ljudski uslovi stvaraju neophodnost donošenja jedinstvene, apsolutne, arbitrarne i finalne odluke koja raskida sa postojećim poretom, identifikuje sebe i drugog prema principu prijatelja/neprijatelja, stvarajući tako novi politički poredak *ex nihilo*. Taj momenat, u kome je neprijatelj jasno i nedvosmisleno identifikovan, predstavlja zapravo najviši i najkreativniji trenutak „čistog života“. Stoga je on uporediv sa pojmom čuda u teologiji.

Sa druge strane, teoriju sekuritizacije prvi je razvio Ole Viver, a ona je kasnije obrađena unutar Kopenhaške škole studija bezbednosti (KŠ). Ova teorija je napravila radikalna raskid sa tradicionalnim studijama bezbednosti, koje počivaju na materijalističkoj pretpostavci da bezbednosne pretnje postoje izvan diskursa, kao i na činjenici da je njihov zadatak da pretnje otkriju pre nego što se one materijalizuju. Dok je centralno pitanje tradicionalnih studija to *kako postajemo bezbedniji*, TS postavlja pitanje o tome *kako neko pitanje postaje bezbednosno pitanje*. Inspirisana teorijom jezičkih akata Ostina i Sirla, TS je razvijena na socijalno-konstruktivističkoj pretpostavci o tome da jezik postoji pre bezbednosti, a ne vi-

ce versa. Ona bezbednost konceptualizuje kao jezički akt (eng. *speech act*) koji određeno vanredno pitanje izmešta iz oblasti normalne politike u oblast bezbednosti, pravdajući tako upotrebu specijalnih mera koje inače ne bi bile prihvatljive. Teorija sekuritizacije, takođe, uključuje i obrnuti koncept, odnosno koncept *desekuritizacije* ili „odbezbednjivanja“. Šta je dakle bezbednost? Uz pomoć lingvističke teorije „bezbednost“ možemo čitati i kao jezički akt. Ovako shvaćena, bezbednost nije reč koja upućuje na nešto što je realno, već samo izgovaranje ove reči predstavlja bezbednosni čin (Waever, 1995: 55). Bezbednost nastaje onda kada o njoj govorimo.

Pošto smo izneli osnovne koncepte ova dva pristupa, možemo sada analizirati njihove sličnosti i razlike.

Zajedničke osobine

Kako bismo teoriju sekuritizacije mogli da čitamo posmatrajući je kroz šmitovsku optiku, moramo prvo da ustanovimo ključnu paralelu. Ono što je za Šmita razlikovanje *politike* i *političkog*, to je za TS razlikovanje *politike* i *bezbednosti*. Dok je politika oblast u kojoj postoje regularna pravila igre, političko/bezbednosno polje je polje nesigurnosti, izuzetaka i voluntarizma. U tom smislu, Vilijamsov argument je prihvatljiv i on može biti razrađen na još dva mesta.

Najpre, osnovni pojmovi obe teorije ispražnjeni su od bilo kakvog sadržaja. Umesto toga, oni su shvaćeni kao performativni akti. Dok se kod Šmita govori o odluci o tome ko je prijatelj, a ko neprijatelj, u Viverovoj teoriji se govori o jezičkom aktu koji identifikuje pretnje i zahteva legitimnost za upotrebu vanrednih i specijalnih mera. Kao što Viver kaže, „značenje koncepta bezbednosti nalazi se u njegovoj upotrebi, a ne u nečemu što možemo definisati analitički ili filozofski, u skladu sa time kako mislimo da bi bilo najbolje” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 24). Šmitova definicija je slična: „političko [...] ne opisuje svoju osnovu sadržinu, već samo intenzitet spajanja ili razdvajanja ljudskih bića” (Schmitt, 1996: 38).

Drugu zajedničku osobinu ovih teorija predstavlja izuzetno sličan narativ koji ove teorije upotrebljavaju onda kada opisuju proces nastanka *političkog*, odnosno *bezbednosnog*. Priča otpočinje tako što politički akter identifikuje pretnje po političku zajednicu i time zadobija mogućnost da krši određena

pravila. Kod Šmita, taj akter je zapravo suveren, nosilac pretnje je spoljni neprijatelj, a izuzetna odluka kojom se krše pravila igre i kreira novi politički poredak predstavlja sam čin identifikacije. U teoriji sekuritizacije, glavni akter je sekuritizujući akter, identifikacija pretnji naziva se sekuritizujućim potezom kojim se zahteva izuzetna akcija, a ishod je pridobijanje legitimiteta za kršenje pravila igre. Bez ikakve sumnje, TS nastoji da sačuva tradicionalne realističke teme poput opstanka, egzistencijalnih pretnji, vanrednih i nasilnih mera, suverenosti itd. Ona ih „pakuje” u gotovo identičan narativ kao i Karl Šmit. Konceptualna sličnost i poklapanje u pripovedanju koji postoje između ove dve teorije neporecivi su. Ipak, njihove osnovne epistemološke premise, kao i normativni zaključci do kojih dolaze potpuno su različiti.

Razlike: epistemologija, koncepti i zaključci

Osnovne Šmitove pretpostavke su pozitivističke i realističke. Inspirisan filozofijom Tomasa Hobsa, on drži da je izbijanje rata između nacija mogućnost koja uvek postoji. Svet političkog je, stoga, *pluniverzum*, a ne *univerzum* (Schmitt, 1996: 53). On smatra da, ukoliko ljudi izgube snagu da se bore u sferi politike, neće nestati *političko* već oni koji su najslabiji (Schmitt, 1996: 53). Ovakvi ljudski uslovi proizilaze iz prijateljstva i neprijateljstva, koji nisu metafore ili simboli, već konkretni i životni koncepti (Schmitt, 1996: 27). Nasuprot Šmitu, Viver je bliži socijalnom konstruktivizmu, ako ne i poststrukturalizmu. Njegova polazna pretpostavka jeste da jezik oblikuje stvarnost i da ideje puno znače. Stoga, on bezbednost ne shvata kao objektivnu neophodnost radi fizičkog opstanka, već kao jezički akt i argument o fizičkom opstanku.

Najbolju ilustraciju ove razlike možemo videti u ekološkom sektoru, čiji referentni objekat neposredno predstavlja životna sredina, a posredno celokupna ljudska civilizacija. Sekuritizacija u ekološkom sektoru stvara mogućnost bezbednosnog univerzuma, koji konstituiše postojanje globalne pretnje, poput globalnog zagrevanja. Ta pretnje nije otelotvorena u drugosti, niti u neprijateljstvu. Vejverova konstrukcija prevazilazi šmitovsku neizbežnost bezbednosnog pluriverzuma političkih zajednica i zapravo je potpuno kontradiktorna njegovoj koncepciji prijatelja i neprijatelja. Sa stanovišta

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 • APRIL – JUN 2009.

socijalnog-konstruktivizma, sličan argument može biti pronađen i u svim ostalim sektorima (Wendt, 2003).

Značajna konceptualna razlika jeste u odnosu između politike, sa jedne strane, i političkog/bezbednosnog, sa druge strane. Kao što je već napomenuto, Karl Šmit pravi jasnu razliku između *politike* i *političkog*. *Politiku* on poistovećuje sa liberalno demokratskim procedurama, političkim pregovaranjem i stranačkim računicama. Po njegovom mišljenju, reč je o jednom nihilističkom polju koje neutralizuje *političko* polje, o polju u kome postoje kreativnost, postojanost i značajne. Kada se jedanput formira *političko* polje, ono pravi radikalni raskid sa *politikom*. Na drugoj strani, iako u obzir uzima razliku između ova dva domena, posebno izoštreću na međunarodno političkom polju, TS ipak sekuritizaciju tretira samo kao ekstremnu verziju politizacije.

Sledeća tačka razilaženja ove dve teorije odnosi se na pitanje o tome ko može da sekuritizuje. Za Šmita, „suveren je onaj koji odlučuje o vanrednom stanju” (Schmitt, 1985: 5).

Nasuprot njemu, Viver postavlja čitav set uslova neophodnih za uspešnu sekuritizaciju. Kako bi uspela, sekuritizacija mora pratiti određena gramatička pravila bezbednosti, mora je izgovoriti akter koji ima autoritet i mora biti u vezi sa egzistencijalnom pretnjom koju auditorijum, opšte uzevši, tretira kao preteću (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 23). Dok TS auditorijum uključuje kao aktivnu stranu u procesu sekuritizacije, kod Šmita ona samo pasivno prihvata izvanredne odluke suverena.

Konačno, Šmit i Viver dolaze do dijametralno suprotnih normativnih zaključaka. Za Šmita, čovek je čoveku vuk i stoga je bolje imati što više *političkog*. Ono je superiorno u odnosu na *politiku*, a izuzetak je superioran u odnosu na pravilo. Reč je o nekakvoj višoj sferi postojanja, u kojoj se politički kolektiviteti oslobađaju liberalnog automatizma i nihilizma i ulaze u oblast života i kreativnosti.⁵ Sa druge strane, u Vejverovim radovima bezbednost je u potpunosti demistifikovana i deestetizovana. Sa takvog stanovišta, s obzirom na to da uključuje neophodnost, vanrednost i voluntarizam, bezbednost se posmatra kao antidemokratski fenomen. Rezultat toga je da Viver, oslanjajući se na principe komunikativne akcije i diskurzivne etike, bezbednost razmatra kao negativan fenomen. Kao nesposobnost da se određeno pitanje reši unutar redovnog političkog procesa dogovorom, diskusijom i pregovaranjem (Williams, 2003: 523). Stoga, on predlaže

⁵ Za diskusiju o Šmitovoj antiliberalnoj političkoj filozofiji pogledati: Wolin, R. and Scmitt, C., 'Conservative Revolutionary Habit and Aesthetics of Horror.' *Political theory*, 20 (3), pp. 424–447.

desekuritizaciju, odnosno *odbezbednjivanje* kao optimalnu dugoročnu politiku. Viverov ideal „bez bezbednosti” (eng. *asecurity*) predstavlja ono što Šmit najviše od svega prezire – prevagu reda nad izuzetkom, razuma nad voljom i *politike* nad *političkim*.

Zaključak

Tumačenje teorije sekuritizacije posmatrane kroz manihejsku optiku političke teorije Karla Šmita opravdano je samo u određenoj meri. Ove teorije, iako dele određene zajedničke teme i narative, suštinski se razlikuju u dve stavke. Najpre, reč je o različitim epistemologijama – pozitivističkoj kod Šmita i poststrukturalističkoj kod Vivera. Osim toga, ove dve teorije stižu do suprotnih normativnih zaključaka. Dok Šmit smatra da je politika izuzetaka izvor života i snage, Viver je tumači kao neuspeh demokratije i vladavine prava.

Razlikovanje prijatelja i neprijatelja, koje je od suštinskog značaja za Šmita, za TS predstavlja samo jedan mogući, ali ne i jedini vid sekuritizacije. Pretnje često dolaze od neprijatelja, ali ne uvek. Inspirisan Hobsovom logikom nasilnog „prirodnog stanja”, Šmit pozitivistički polazi od toga da je neprijateljstvo intrinzična osobina političkog sveta. Teorija sekuritizacije utemeljena je na radikalno drugačijoj socijalno-konstruktivističkoj epistemologiji, prema kojoj je društvena stvarnost jezički konstruisana.

Uzevši u obzir sve što je rečeno, teško je složiti se sa tvrdnjom po kojoj TS stoji na razmeđu Šmitovskog realizma i socijalnog konstruktivizma. Ipak, ona može biti veza koja će „gajiti aktivni dijalog i debatu između analitičkih tradicija” (Williams, 2003: 528).

Literatura:

1. Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J. (1998) *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
2. Huysmans, J. (1998) „The Question of Limit: Desecuritization and the Aesthetics of Horror in Political Realism.” *Millenium: Journal of International Studies*, 27 (3), pp. 569–589.
3. Schmitt, C. (1996) *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press.

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

4. Schmitt, C. (1985) *Political Theory: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. London: MIT.
5. Waever, O. (1995) „Securitization and Desecuritization.“ In *On Security*, ed. R. Lipshutz, pp. 55, New York: Columbia University Press.
6. Wendt, A. (2003) „Why World State is Inevitable.“ *European Journal of International Relations*, 9(4), pp.491–542.
7. Williams, M. (2003) „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics.“ *International Studies Quarterly*, 47, pp. 511–531.
8. Wolin, R. and Scmitt, C. (1992) „Conservative Revolutionary Habitus and Aesthetics of Horror.“ *Political Theory*, 20(3), pp. 424–447.

Pojam političkog i budućnost Kopenhaške škole studija bezbednosti

Marko Žilović

poslediplomac na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu

Kategorija: Naučna kritika, odnosno polemika

UDK: 327.56::351.86]:141.7 ; 321.01:141.7

Sažetak

Rasprava o odnosu teorije sekuritizacije Kopenhaške škole i teorije političkog Karla Šmita razotkriva postojanje neotklonjive potrebe da bude dat odgovor na pitanje o pojmu političkog. Takođe, i potrebe da postoje opštevažeći kriterijumi prosuđivanja u fragmentisanom savremenom društvu. Kratki pregled najvažnijih etapa u razvoju pojma političkoga pokazuje opravdanost, ali i opasnost Šmitove kritike liberalizma. Pomaže i i jasnijem razumevanju teorijske situacije sa kojom su suočeni teoretičari Kopenhaške škole. Shvatanje bezbednosti kao intersubjektivnog procesa u teoriji sekuritizacije otvara šansu za to da čitav pojam političkog bude sagledan u drugačijem svetlu. Da bi ova šansa bila iskorišćena, teorija sekuritizacije mora umaći opasnostima razuzdanog postmodernizma. S obzirom na to da on razara sva merila, davanje normativne prednosti procesu desekuritizacije nad bilo kojim procesom sekuritizacije nema opravdanja.

***Ključne reči:** teorija sekuritizacije, pojam političkog, Aristotel, Hobs, liberalizam, Šmit, decizionizam, intersubjektivnost, topika*

* * *

Svi politički postupci usmereni su ili na očuvanje postojećeg stanja ili na promenu. Kad težimo očuvanju postojećeg stanja, želimo da sprečimo promenu na gore; kad težimo promeni, želimo da uvedemo nešto bolje. Sve političke akcije se tada rukovode mislima o dobru i zlu. Ali misao o dobru i zlu. Ali misao o dobru i zlu implicira na miso o dobru. (Štraus, 1998:10)

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

Teorija sekuritizacije je ono što Kopenhašku školu studija bezbednosti najjasnije odvađa od ostalih teorijskih pravaca u ovoj disciplini. Među mnogobrojnim raspravama koje je podstakla teorija sekuritizacije, jedna od teorijski najzahtevnijih jeste rasprava o odnosu između ove teorije i teorije političkog Karla Šmita. Temu je načeo Majkl Vilijams (Williams, 2003: 511-531), tvrdeći da se razumevanjem sličnosti i razlika koje postoje između dve teorije mogu ponuditi valjani odgovori na neke od kritika upućenih teoriji sekuritizacije i uopšte Kopenhaškoj školi. Ole Viver priznao je da postoje očite podudarnosti između dve teorije iako izveštava da nije bio detaljnije upoznat sa Šmitovim radovima u vreme kada je formulisana teorija sekuritizacije.¹ Shodno tome, o odnosu između dve teorije raspravlja se onda kada se govori o uticajima na teoriju sekuritizacije (Taureck, 2006: 13-17). Međutim, nauka nije saglasna kada je reč o tome da li su uočene veze bitne za razumevanje bilo jedne, bilo druge teorije, odnosno da li su te sličnosti slučajne i spolja nametnute kako Šmitovom, tako i Viverovom misaonom toku.

U ovom eseju zaobići ćemo pitanje o postojanju direktne veze između Šmitove i Viverove teorije, tj. između pojmovnih parova politika/političko i politika/bezbednost. Smislenost i produktivnost njihovog poređenja pokušaćemo da sačuvamo tako što ćemo početi od pretpostavke da postoji jedan opšti smisao pojma političkog, kao i jedan opšti smisao pojma bezbednosti, prema kojima se odnose sve teorije o politici i uopšte svako političko delovanje bilo ono toga svesno ili ne. Ovaj tekst je, kako bi se danas pejorativno reklo, esencijalistički, jer polazi od pretpostavke da postoji istina same političke stvari prema kojoj se odmeravaju sva politička mišljenja iako nijedno zbog ljudske konačnosti nije u stanju da potpuno dosegne tu istinu. „Ako ne možemo da ocenimo koji je od dva planinska vrha skrivena u oblacima viši, zar ne možemo da ocenimo ni to da je planina viša od krtičnjaka?” (Strauss, 1988: 23)

Opseg teme koja se ovim pokreće nužno nameće to da će ovaj rad biti samo skica za neki budući potpuniji rad. U prvom delu će u vrlo kratkim crtama biti opisan razvoj pojma političkog sa kojim se Karl Šmit susreo onda kada je pisao svoje najuticajnije spise. U drugom delu biće pokazana

¹ Ole Wæver, „The Ten Works”, *Tidsskriftet Politik*, Vol. 7: 4 (2004), citiran u Rita Taureck, *Securitisation Theory – The Story So Far (Part one): Theoretical inheritance and what it means to be a post-structural realist*, Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA, Mar 22, 2006, 13.

utemeljenost Šmitove kritike liberalizma, ali i opasnosti njegovog decizionizma. Konačno, u trećem delu biće pokazano to kako okvir ocrtan raspravama o pojmu političkog pruža putokaze za dalji razvoj teorije sekuritizacije.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

Klasični pojam političkog i njegova promena

Da bi se razumeo neki tekst, potrebno je razumeti na koje pitanje pokušava da odgovori.² U svoja dva najuticajnija teksta, Šmit sa karakterističnom jasnoćom objavljuje ova pitanja – u delu „Pojam političkog” pita šta je to političko, a u delu „Politička teologija” pita ko je suveren.

Klasični odgovor na pitanje o pojmu političkoga dao je Aristotel: „Jasno je da sve zajednice teže nekom dobru, a ona koja je od svih najmoćnija i koja sve ostale u sebi obuhvata, teži dobru najvećem od svih. Ona se zove država, odnosno politička zajednica.” (Aristotel, 2003: 1252a) Čovek je po prirodi državotvorno biće, jer jedino on od svih živih bića ima razum i govor, zahvaljujući čemu može da razlikuje dobro od zla, pravdu od nepravde (Aristotel, 2003: 1253). Zbog toga je čovek i jedino živo biće kome svrha, specifično dobro ljudskog načina života, nije zadata instiktivno, već je on mora sam pronaći su-delovanjem sa sebi jednakima u polislu. Umno su-delovanje predstavljeno je raspravom na Agori.

Iz rasprave na Agori nastaje politička filozofija. Ona se dijalektički nadovezuje na mnjenja iskazana na Agori. Dijalektički zaključci su formalno jednaki apodiktičkim zaključcima koji se odnose na sasvim izvesne stvari. Budući da se dijalektički zaključci odnose na praksu koja „može da bude i drukčija“ (Aristotel, 1970: 1138a), potrebna im je topika koja je zapravo veština pronalaženja odgovarajućih gornjih premisa potrebnih za zaključivanje. Pri tome se pod odgovarajućim premisama za dijalektičko zaključivanje misli na takve stavove „koji se čine istinitim svim ljudima, ili većini, ili mudrima, a od ovih ili svima ili većini ili najpoznatijima i najviđenijima”. Topika se sastoji od topoi-kataloga u kome se nabrajaju opšta i uvezena gledišta. Filozof politike treba da ume da od ovih gledišta odabere pravo koje će mu omogućiti da započne valjano zaključivanje i da svog sagovornika uveri u opravdanost tog izbora. Tim putem politička filozofija može da stigne do istine svih polisa i istine svakog polisa, ali isto-

² Ovaj pristup obrazložili su Kollingvud i Gadamer, iako između ovih objašnjenja postoje značajne međusobne razlike. Videti u Kollingvud, R. (2003) *Ideja istorije*. Beograd: Službeni list SCG i Gadamer, H. G. (1978) *Istina i Metoda*. Sarajevo: Veselin Masleša .

vremeno ona ostaje uvek vezana za političku praksu iz koje polazi i kojoj se stalno dijaloški vraća.

Ovakvo shvatanje političkoga bilo je utemeljeno na snažnom supstantivnom jedinstvu antičkog polisa. To supstantivno jedinstvo bilo je daleko od uniformnosti i homogenosti, ali je nesumnjivo podrazumevalo postojanje zajedničkih bogova. Tome nas uči i suđenje Sokratu, najpoznatije suđenje grčkog starog veka.³

Kada su se u okviru jedne političke zajednice javili nepomirljivi sukobi između pristalica različitih bogova, ili preciznije rečeno različitih religija, Tomas Hobs objavio je da je Aristotelovom pojmu političkog došao kraj. Imajući punu savest sa čime je naumio, Hobs piše:

„Očigledno je i onima sa osrednjim mogućnostima da čovekovi postupci proizilaze iz mešljenja koje imaju o dobru ili o zlu, koja se iz tih postupaka vrata same prema sebi; i kao posledica toga, ljudi kojima jednom ovlada mišljenje da će njihova poslušnost suverenu biti štetnija po njih, nego da tu poslušnost otkazu, prekršiće zakone i samim tim uništiti opšte dobro i dovesti do konfuzije i građanskog rata; da bi se ovo izbeglo, ustanovljena je građanska vlada, za sve.”⁴

Da bi se izbegao povratak u prirodno stanje rata sviju protiv svih, potrebno je da se ljudi jednom i neopozivo odreknu svog prirodnog prava da prosuđuju o dobru i zlu. „Uživanje bezazlene slobode” (Štraus, 2001: 74) moguće je samo ako se isključivo pravo odlučivanja o ovakvim pitanjima poveri suverenu, bilo da je on jedan čovek bilo da je to skupština ljudi. *Autoritas non veritas facit legem*, jer odluka suverena kada je reč o pitanjima dobrog i lošeg nije više utemeljena na dijalektičkoj istinitosti političke prakse, već na razumskom zaključku izolovanih pojedinaca o tome da je bilo kakav poredak bolji od anarhije. Sada ni politička filozofija nije više tu da bi saznala istinu političkoga, tj. istinu o dobru, nego je tu da bi obrazložila uslove sklapanja prvobitnog ugovora.

Po uslovima tog ugovora, suveren je dužan da u svakom trenutku štiti živote ugovornih strana. Ukoliko bi ovo zahtevalo da suveren ubije nekog građanina ili da građanin žrtvuje

³ Šire o ulozi religije u Staroj Grčkoj videti u Kulanž, F. (1956) *Antička država*. Beograd: Prosveta.

⁴ Thomas Hobbes, „Leviathan or the Matter, Form, and Power of a Common-wealth Ecclesiastical and Civil, Chapter XLII, Online Edition”, <http://www.gutenberg.org/dirs/etext02/lvthn10.txt> (pristupljeno 28. januara 2009).

svoj život za suverena, taj bi građanin imao puno pravo da otkáže vernost ugovoru i da se suprotstavi suverenu.⁵ Prirodno pravo pojedinca ostaje svagda ontološki ispred moći suverena. Time Hobs postaje utemeljivač moderne liberalne države. On ustanovljava podelu na sferu suverenosti, u kojoj se donose odluke o dobrom, to jest o javnom poretku, i na sferu slobodnu od suverenosti, u kojoj pojedinci uživaju svoju autonomiju (Nojman, 2002: 23). Sav potonji razvoj liberalne misli biće posvećen proširenju obima ove autonomije i osmišljanju različitih prepreka širenju sfere suverenosti u uslovima relativno trajnog poretka koji se počinje uzimati zdravo za gotovo.

Ova tendencija biće nastavljena kod liberalnih pisaca teorijom o podeli vlasti na tri grane i idejom vladavine prava. U Šmitovo vreme liberalno mišljenje svoj najjasniji izraz dobija u pravnom pozitivizmu Hansa Kelzena, koji vladavinu prava odvaja od njene metafizičke osnove u prirodnom pravu i koji razvija učenje o jedinstvenom poretku pravnih normi kao jedinom „suverenu” koji još treba da postoji (Kelsen, 2001: 255-296). Hobsov Levijatan, Bog na zemlji koji u jednoj ruci drži mač, a u drugoj žezlo, treba sada da bude shvaćen kao bezlični ustav.

Šmitovo učenje o suverenosti i političkom

Protiv ovog razvoja ustaje Šmit svojim pitanjima o suverenu i pojmu političkog. U nestabilnosti Vajmarske republike, koju razdiru pobune komunista i desnih ekstremista, Šmit prepoznaje posledice liberalne „nesposobnosti za donošenje odluke” (*Entschlunzufähigkeit*). „Svi se slažu u tome da, kada se u državi jave suprotnosti, svaka strana prirodno hoće samo ono što je uopšte najbolje – ta u tome se sastoji *bellum omnium contra omnes* – ali da se suverenost, a time i sama država, sastoji u tome da se taj spor odluči...” (Šmit, 2001: 93) To liberalizam potiskuje učenjem o imanenciji opštih i neutralnih pravnih normi. Pokušaj da se pravo podmetne na mesto politike, Šmit raskrinkava teoretišući o vanrednom stanju u kome postaje jasno da između pravnog poretka i haosa može da stoji samo poredak koji ustanovljava odluka. Ovaj poredak nije pravni u smislu norme, ali ipak jeste poredak, jer se razlikuje od anarhije (Šmit, 2001: 94).

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

⁵ Uporedi sa Hobbes, „Chapter XXI Of The Liberty of Subjects”, Online Edition.

Liberalizam je pokušao da i vanredno stanje normira propisima o tome kada i koji članovi ustava smeju biti suspendovani, ko to može učiniti, na koje vreme i uz čije odobrenje. Sve to može „pitanje o suverenosti potisnuti za jedan važan korak” (Šmit, 2001: 94), piše Šmit, ali ne može otkloniti momenat donošenja suverene odluke. Primenjujući pravo, sudija nikada ne može neposredno da supsumira pravne norme na pojedinačan slučaj, već ih mora hermeneutički dovoditi u vezu tako što će tumačiti i konkretan slučaj i smisao pravne norme. Isto tako, pravni poredak kao celina nikada ne može uspešno predvideti sve pojedinosti situacije u kojoj će se javiti potreba za njegovom suspenzijom. Pravni poredak ne može suspendovati sam sebe, osim ako ne poverujemo baronu Minhauzenu da je sam sebe izvukao iz močvare vukući se za kosu (Đindić, 1988). Zbog toga istinska vanredna situacija, koju treba jasno razlikovati od neke pojedinačne uredbe po nuždi, podrazumeva „ovlašćenje koje je principijelno neograničeno, to jest suspendovanje celokupnog postojećeg poretka” (Šmit, 2001: 94), a to podrazumeva suverena. Norma počiva na odluci, pravno počiva na političkom.

Političko se sastoji u razlikovanju prijatelja od neprijatelja, zato što ovo razlikovanje podrazumeva merodavnu odluku (Šmit, 2001: 19). Ova odluka je potrebna, zato što čovek nije bezazleno biće, te mu je shodno tome potrebna vladavina. Da bi se izbegao haos u kome svako sam ili u slučajnoj grupi prosuđuje o dobru, nastaje sfera suverenosti koja jedina ima pravo da prosuđuje o dobru, odnosno o važećem javnom poretku. Zašto onda Šmit toliko insistira na odvojenosti političkoga od morala ako je smisao političkog upravo u tome da pruži javno merodavan odgovor na eminentno moralno pitanje o dobrom?

Šmit insistira na tome, jer mu se maksima *veritas non auctoritas facit legem* čini isključivo liberalnom. On ne vidi, kako piše Karl Levit, „da je postojala i jedna druga vrsta političkog govora i protivgovora nego što je takozvana diskusija, naime u javnoj političkoj zajednici grčkog polisa i u platonskom dijalogu” (Levit, 2001: 130). Pišući protiv „neutralizacija i depolitizacija” (Šmit, 2001: 58-67) modernog doba, Šmit prećutno prihvata prvu modernu neutralizaciju, koju je na području političkoga načinio Hobs. Šmit prihvata to da se

o dobru ne može znati, pa stoga ljudska namera razlikovanja dobrog od lošeg može voditi samo u neprijateljstvo. Baš zbog toga je liberalni pojam političkoga postao neutralan i baš zbog toga Šmitovo razlikovanje prijatelja od neprijatelja mora ostati slobodno od svakog etičkog uporišta i, konsekventno tome, mora ostati puko egzistencijalno. U oba slučaja ne dozvoljava se mogućnost, koju je poznavao klasični pojam političkog, da čovek, zahvaljujući svojim etičkim kvalitetima, može da otkrije i umnu političku zajednicu, onu koja je uspostavljena na istinitom uvidu u dobro i pravedno.

Ako ljudi ne mogu uspostaviti saglasnost povodom ovih pitanja, onda je suverenova odluka određena od etike i svake „apstrakcije” i kao takva „u pravom smislu apsolutna” (Šmit, 2001: 94). Još jednom, *autoritas non veritas facit legem*. Da se poslužimo Šmitovim primerom, liberalizam na pitanje o tome da li izabрати Hristosa ili Varavu može samo da zatraži odlaganje ili ustanovljavanje istražne komisije (Šmit, 2001: 120). Šmitova teorija će odlučno izabрати, ali neće moći da navede nijedan razlog zašto bira Sina Božjeg ili razbojnika (Šmit, 2001: 31). Naprotiv, ako ljudi imaju mogućnost da uspostave saglasnost o opštem dobru, onda je Šmit opet u pravu u tome da ova saglasnost podrazumeva odluku, a ne neutralnu pravnu normu. Međutim, on greši u tome što ne uviđa da je ova odluka uistinu dijalektički sud zasnovan na boljem razlogu (Henis, 1983: 126).

Nije slučajno to što Šmit ne uviđa mogućnost zasnivanja umne političke zajednice i što političku odluku sasvim razdvaja od etičkog, jer on time upravo preuzima predrasudu o neumnosti prakse, najdublju predrasudu modernog doba.

U savremenosti se ta predrasuda ponovo radikalizuje. Konstatujući da živimo u postmodernom stanju, Žan-Fransoa Liotar (Liotar, 1988) prihvata moderni skepticizam i odbacuje praktičku pameti. Odbacuje i istinitost prirodnonaučnog znanja, kao i na prirodnonaučni metod orijentisanog znanja o ljudskim stvarima, na kome se moderna pogrešno nadala da će zasnovati umni zajednički život ljudi.

Postavlja se pitanje da li je Liotarov svet u kome postoje samo mikronarativi i ništa što bi ih povezivalo i činilo međusobno samerljivim samo sociološki opis ili je filozofska istina. Ukoliko je prvo slučaj, zadatak filozofije je da pronade teoriju istine koja može važiti za sadašnje doba, kao i da otkloni

postmoderno stanje. Ukoliko je drugo slučaj, onda živimo u svetu koji je umnost sasvim napustila i, zaista, o dobru se mogu donositi samo još apsolutne, ničim vezane odluke koje, principijelno, mogu podrazumevati i ljudska prava i nacizam.

Sekuritizacija, intersubjektivnost i pojam političkog

Teorija sekuritizacije svoje ispitivanje počinje od postavljajna pitanja mnogo užeg zahvata. Ona se pita kako pojmiti realnost u kojoj bezbednost može biti ugrožena i nevojnim pretnjama, a ipak zadržati neki kriterijum za razlikovanje bezbednosnih od nebezbednosnih pitanja?⁶ Teorija sekuritizacije okvire ove uzaludne debate između tradicionalista i proširivača, kao i između subjektivnog i objektivnog određenja bezbednosti prevazilazi time što bezbednost poima intersubjektivno, odnosno kao jezički akt.

„Bezbednost je rezultat poteza koji izvodi politiku izvan ustanovljenih pravila igre i neko pitanje tretira kao pitanje posebne vrste politike ili kao pitanje koje je iznad normalne politike” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 23). Potez kojim se ovo pokušava teoretičari Kopenhške škole nazivaju sekuritizujućim potezom. On se sastoji iz diskursa o pretnjama, opstanku i vanrednim merama. Proces sekuritizacije je uspeo ukoliko publika prihvati taj diskurs i odobri usvajanje vanrednih mera. Utoliko pojam bezbednosti nastavlja tradiciju teorije o *raison d'etat*, koja više nema odgovarajuću političku uverljivost u savremenosti (Waever, 2003: 10).

Normativno stanovište teoretičara Kopenhške škole suprotno je mišljenju većine teoretičara bezbednosti – tradicionalnih i alternativno-kritičkih – koji pretpostavljaju da je bezbednost nešto pozitivno i poželjno. Teorija sekuritizacije smatra da kroz sekuritizujući diskurs bezbednosna „pretnja” doводи do neuspeha normalne politike i da zbog toga uspele sekuritizaciju treba shvatati negativno. Zato Buzan, Viver i njihovi saradnici preporučuju obrnuti proces, tj. proces desekuritizacije kao put ka stanju „bez bezbednosti“ (*a-security*), to jest ka stanju u kome se sa svim pretnjama može izaći na kraj redovnom politikom.

Naročito je u debati o moralno-političkom učinku teoretisanja o sekuritizaciji socijetalnog sektora postalo je jasno da u Kopenhškoj školi teoretičari svoju teoriju ne vide kao

⁶ Uporediti sa Waever, O. (2003) „Securitisation: Taking stock of a research programme in Security Studies”, unpublished draft, 8; i Barry Buzan, Ole Waever and Jap de Wilde (1998) *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1–45.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

politički neutralno analitičko oruđe, koje nije povezano sa diskurzivnim procesima sekuritizacije. Naprotiv, uloga teorije jeste u tome da pomogne procese desekuritizacije, onda kada je to moguće, tako što će dekonstruisati sekuritizujuće diskurse. Kao konstruktivistička teorija, ona ne može desekuritizovati tako što će govoriti o *pravoj i lažnoj bezbednosti*, ali može pitati i da li je „dobra ideja učiniti neko pitanje bezbednosnim – staviti ga na agendu politike panike – ili ono može bolje biti rešeno normalnom politikom” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 34). No, antiesencijalistička deridijanska⁷ epistemologija, koju Kopenhaška škola koristi, ne može ostati vezana samo za polje bezbednosti. Ona briše i svaki kriterijum za izbor između dve vrste politike i time vrednosno izjednačava i bezbednost i nebezbednost i stanje „bez bezbednosti“ (*a-security*).

Ako normativni stav teoretičara treba da bude išta više od njihovog privatnog, neobavezujućeg mišljenja, onda Kopenhaška škola mora postaviti suštinsko pitanje o karakteru *normalne politike* u kojoj sva pitanja treba da ostanu. Videli smo da povratak pitanja u politiku određenu neutralnim liberalnim pravnim poretkom nužno vodi u paradoks koji osvetljava Šmit. Dakle, Kopenhaška škola mora razraditi sopstveni odgovor na pitanje o pojmu političkog. Iako svesni toga da odgovori ponuđeni na ovo radikalno pitanje mogu izazvati oštre polemike, autori Kopenhaške škole izričito odbijaju to da daju odgovor na njega i da mu pridaju sistematski značaj koji ono zahteva. Umesto toga, oni tek kada razmatraju politički sektor pišu da o pitanju šta je politika teže da „uspostave kompromisno ili konsenzulano viđenje koje će odgovarati onome što se uopšte uzima za značenje termina” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 162).

Viver politizovano pitanje određuje kao ono koje je „deo javne politike, koje zahteva vladinu odluku i alokaciju resursa ili neki drugi oblik zajedničkog upravljanja” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 23). Čini se da neke formulacije sugerišu da *normalna politika* podrazumeva upravo liberalni pojam politike kao pravno uređene delatnosti: „U idealnom slučaju, politika treba da se odvija prema rutinskim procedurama” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 29).

Međutim, jasno je da Viver politiku – kao i bezbednost – promišlja intersubjektivno, jer samo u političkoj sferi jedno pitanje može dobiti status bezbednosnog pitanja (Buzan, Wa-

⁷ Viver navodi Deridinu misao kao jednu koja je izvršila najvažniji intelektualni uticaj na njega. Za kompletan spisak autora koji su po Viverovom samorazumevanju uticali na njegovu misao videti u Waever, O. „The Ten Works”, ovde citiran u Taureck, „Securitisation Theory – The Story So Far (Part one): Theoretical inheritance and what it means to be a post-structural realist”, str. 4.

ever and de Wilde, 1998: 30). Ako politika „u krajnjoj liniji nije ni sa objektima ni sa subjektima, nego *između* subjekata” (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 31), kako autori Kopenhaške škole parafraziraju Hanu Arent, onda je jasno da politika ne može biti shvaćena samo kao takmičenje subjekata za raspodelu moći, već mora obuhvatiti i samo formiranje subjekata tokom procesa međusobnog komuniciranja.

Ovo i dalje može značiti dve stvari – da je politika klasično shvaćena praksa slobodnih i jednakih građana, u kojoj postoje kriterijumi za uspostavljanje konsenzusa o opštem dobru, ili da je politika postmoderna borba za fiksiranje diskurzivnih značenja, u kojoj više ništa ne može pretendovati na status opšte istine.

Bilo da normalnu politiku odrede liberalno, kao politiku uređenu opštim normama, bilo da je vide kao borbu za fiksiranje stalno izmičućih značenja na tragu Deridine filozofije, teoretičari sekuritizacije moraju se na kraju prikloniti šmitovskom decizionizmu. Nesposobnost donošenja nužnih odluka ostavlja prazan prostor koji šmitovski decizionizam popunjava, priznali to liberali ili ne priznali. Antiesencijalizam urušava sve kriterijume i odluku, poput Šmita, ostavlja slučajnom nahodjenju. Samo što tu odluku kod Šmita donosi personalizovani suveren, a kod antiesencijalista ona je predmet slučajnih odnosa moći u društvu.

U suprotnom, ako politiku shvate kao praksu u klasičnom smislu, studije sekuritizacije su, u kontekstu potrebe za opštom obnovom praktičke filozofije, na tragu važnog proboja. Sistematski smisao studija sekuritizacije stoga je u tome da pokažu mogućnost moderne topike jednog od područja ljudskih stvari, tačnije područja bezbednosti. *Novi okvir za analizu* i studije slučaja rađene na osnovu njega tada bi morali biti shvaćeni kao topoi-katalog bezbednosnih pitanja, pomoću kog dijaloška praksa političke zajednice može umnije zaključivati o tome da li je poželjno određeno pitanje svhatiti kao egzistencijalno ili nije.

Na sličan način i Vilijams uočava nedovoljno jasno razvijen potencijal Kopenhaške škole kada piše: „Shvatanje sekuritizacije kao jezičkog akta smešta taj akt u okvir komunikativnog delovanja i legitimisanja, koji su povezani sa etikom diskursa koja pokušava da izbegne opasnosti decizionističkog shvatanja bezbednosti” (Williams, 2003: 522). Vilijamsov predlog da teorija sekuritizacije treba dalje da se razvija na

tragu Habermasove filozofije, koja osnov za prevazilaženje sociološki shvaćenog „postmodernog stanja” traži u opštevažećim zahtevima validnosti jezika, Ole Viver ocenjuje kao interesantan (Waever, 2003: 25).

Kao što liberalna neutralna politika ne vodi nužno u be-smisao konzumerizma, tako ni Šmitov slobodnolebdeći decizionizam ne vodi nužno u totalitarizam. Međutim, baš kao što ni liberalizam ne pruža nijedan sistematski razlog da se zajednički ljudski život ne pretvori u proizvodnju i potrošnju, tako ni prazni decizionizam ne pruža nijedan sistematski razlog da se on ne odluči za totalitarizam. Da bi bile izbegnute opasnosti, kako neodlučnosti, tako i prazne odlučnosti u prosuđivanju bezbednosti, moraju se zadobiti opštevažeći kriterijumi prosuđivanja u fragmentisanom savremenom društvu, kao i prikladan pojam političkog. Dalji razvoj teorije sekuritizacije koji bi vodio u pravcu tradicije neoaristotelijanske praktičke filozofije ili u pravcu Habermasove koncepcije deliberativne demokratije održava nadu da je ove zadatke moguće dostići.

Literatura:

1. Aristotel (1970) *Nikomahova etika*. Beograd: Kultura.
2. Aristotel (2003) *Politika*. Beograd: BIGZ.
3. Aristotel (2008) *Topika*. Beograd: Paideia.
4. Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J. (1998) *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
5. Đinđić, Z. (1988) *Jugoslavija kao nedovršena država*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
6. Fiveg, T. (1987) *Topika i jurisprudencija*. Beograd: Nolit.
7. Gadamer, H. G. (1978) *Istina i Metoda*. Sarajevo: Veselin Masleša.
8. Henis, V. (1983) *Politika i praktička filozofija*. Beograd: Nolit.
9. Hobbes, T. „Leviathan or the Matter, Form, and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil.” Chapter XLII, Online Edition. Dostupno na: <http://www.gutenberg.org/dirs/etext02/lvthn10.txt>.
10. Kelsen, H. (2001) „Ko treba da bude čuvar ustava?” U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 211–253. Beograd: Filip Višnjić.
11. Kollingrud, R. (2003) *Ideja istorije*. Beograd: Službeni list SCG.
12. Kulanž, F. (1956) *Antička država*. Beograd: Prosveta.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

13. Levit, K. (2001) „Politički decizionizam.“ U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 124–144. Beograd: Filip Višnjić.
14. Liotar, Ž. (1988) *Postmoderno stanje*. Novi Sad: Bratstvo i jedinstvo.
15. Nojman, F. (2002) *Vladavina prava*. Beograd: Filip Višnjić.
16. Schmitt, K. (2001) „Pojam političkoga.“ U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 1–67. Beograd: Filip Višnjić.
17. Schmitt, K. (2001) „Politička teologija.“ U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 85–123. Beograd: Filip Višnjić.
18. Strauss, L. (1988) *What is political philosophy*. Chicago: University of Chicago Press.
19. Štraus, L. (2001) „Napomene uz *Pojam političkoga* Carl Schmitt.“ U *Norma i odluka: Karl Schmitt i njegovi kritičari*, ur. Slobodan Samardžić, str. 69–84. Beograd: Filip Višnjić.
20. Tadić, Lj. (1987) *Ogled o javnosti*. Nikšić: Univerzitetska riječ.
21. Taureck, R. (2006) „Securitisation theory – The Story So Far: Theoretical inheritance and what it means to be a post-structural realist.“ Paper presented at the 4th annual CEEISA convention, University of Tartu, 25–27 June.
22. Waever, O. (2003) „Securitisation: Taking stock of a research programme in Security Studies.“ Unpublished draft.
23. Williams, M. (2003) „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics.“ *International Studies Quarterly*, 47(4), pp. 522.

Socijetalna bezbednost – bezbednost i identitet

Branka Panić

poslediplomac na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Kategorija: Pregledni rad

UDK: 327.56::351.86]316.347 ; 316.347:141.7

Sažetak

U ovom radu izloženi su koncept socijalne bezbednosti u učenju Kopenhaške škole studija bezbednosti i osnovne kritike ovog koncepta. Za razliku od tradicionalnog pristupa, pristup bezbednosti koji zagovaraju pripadnici Kopenhaške škole nije fokusiran samo na vojne pretnje, već podrazumeva širi koncept bezbednosti (vojni, politički, ekonomski, ekološki i socijetalni sektor). Važan element ovog koncepta jeste socijetalna bezbednost, u okviru koje kolektivni identitet predstavlja referentni objekat. U ovom slučaju vrednost koja se štiti nije suverenitet države, već identitet zajednice. Identitet se često tumači kao izvor konflikata ili kao njihov rezultat. Teoretičari Kopenhaške škole razvijaju analitički okvir za razumevanje međusobnog odnosa identiteta i bezbednosti.

Ključne reči: Kopenhaška škola, sekuritizacija, socijetalna bezbednost, identitet

1. Uvod

Kada govorimo o bezbednosti, možda isuviše lako pretpostavljamo da znamo šta je to bezbednost. Koristimo je kao reč čije značenje svi poznamo i olako ulazimo u rasprave. Mnogi teoretičari međunarodnih studija i studija bezbednosti pokušali su da definišu osnovno značenje pojma bezbednost¹. Globalizacija je otvorila značajnu raspravu među teoretičarima međunarodnih odnosa o tome da li studije bezbednosti treba da budu koncentrisane na vojne pretnje po bezbednost država ili treba da prošire sam koncept bezbednosti. U ovom radu pokušaćemo da pokažemo to kako se smisao bezbedno-

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

¹ Veoma je teško pouzdano i tačno utvrditi značenje pojma bezbednost. Ne postoji neko opšte prihvaćeno značenje ili definicija ovog pojma. Na koji način neki od teoretičara definišu bezbednost možete pogledati: Simić, D. (2002) *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*. Beograd: Službeni list SRJ.

sti menja u zavisnosti od toga na koji se referentni objekat odnosi, to jest u zavisnosti od toga za koga je ta bezbednost važna i koje vrednosti štitimo.

Ovim radom želimo da ukažemo na novo poimanje bezbednosti i da sagledamo i predstavimo socijetalni sektor kao jedan od pet osnovnih sektora o kojima govore teoretičari Kopenhaške škole (vojni, politički, ekonomski, ekološki i socijetalni sektor). Želja nam je da doprinesemo debati koja se odvija od devedesetih godina do danas i da predstavimo značaj identiteta u socijetalnom sektoru bezbednosti o kome govore pripadnici ove škole. Takođe, želeli bismo i da predstavimo osnovne kritike upućene ovom konceptu. Rad se sastoji od tri celine: u prvoj govorimo o novom poimanju bezbednosti i konceptu proširivanja i produbljivanja bezbednosti, u drugom predstavljamo shvatanje nacionalnog identiteta kao jednog od referentnih objekata socijetalnog sektora i u trećem dajemo pregled osnovnih argumenata kritike Kopenhaške škole i učenja o socijetalnom sektoru.

2. Teorijski okvir

2.1. *Novo poimanje bezbednosti u učenju Kopenhaške škole*

Devedesetih godina dvadesetog veka grupa teoretičara okupljenih oko Kopenhaškog instituta za istraživanje mira (COPRI) svojim učenjem daje novi pravac studijama bezbednosti, predstavljajući teoriju sekuritizacije, ideju o bezbednosnim sektorima i teoriju regionalnog bezbednosnog kompleksa. Ideja bezbednosnih sektora predstavljala je proširenje koncepta bezbednosti sa vojnih na političke, ekonomske, socijetalne i ekološke aspekte. Završetak Hladnog rata i kraj sukobljenosti dve supersile ostavili su prazan prostor, koji su ispunila prethodno zapostavljena i marginalizovana pitanja, što je dovelo do novog pristupa u studijama bezbednosti. Za razliku od tradicionalnog pristupa, koji je uglavnom fokusiran na vojne pretnje koje potiču od drugih država, novi pristup podrazumeva širi koncept bezbednosti.

Kako bi lakše bili prepoznati akteri i referentni objekti bezbednosti, u ovaj pristup uvedeni su nivoi analize, koji predstavljaju objekte analize. Najčešće se pominje pet osnovnih nivoa analize: međunarodni sistem, međunarodni podsi-

stem, jedinica, podjedinica i pojedinac (Buzan, Waever and de Wilde, 1998: 6). Kao glavni analitički instrument koriste se sektori, koji označavaju specifičnu logiku i tip interakcije jedinica. U ovom kontekstu vojni sektor podrazumeva odnose moći, politički odnose autoriteta, ekonomski ekonomske odnose, ekološki odnose čoveka i prirode, a socijetalni sektor odnose društvenih grupa. Naravno, svi ovi sektori se međusobno prepliću i utiču jedni na druge, tako da se striktno odvajanje sektora koristi samo u analitičke svrhe, jer u stvarnosti većina bezbednosnih problema predstavlja kombinaciju više bezbednosnih sektora.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

2.2. Socijetalna bezbednost i nacionalni identitet kao referentni objekat

Bezbednost se danas ne posmatra samo kao vojna bezbednost države. Različiti referentni objekti, kao što su ekonomija, ekologija ili vojni odnosi, mogu postati subjekti procesa sekuritizacije. U tom procesu socijalno i politički uspešan jezički akt obeležavanja nekog pitanja kao bezbednosnog izmešta to pitanje iz područja dnevne politike, obeležavajući ga kao egzistencijalnu pretnju koja zahteva i opravdava primenu specijalnih mera (Buzan, Waever and de Wilde, 1998). Socijetalna bezbednost je segment ovog koncepta o kome je možda najviše raspravljano. U ovom slučaju referentni objekat bezbednosti nije država, ni kao vlada ni kao teritorijalni entitet, već je to zajednički kolektivni identitet. U tom smislu bezbednost društva može biti ugrožena svime što ugrožava naš identitet.

„Socijetalna bezbednost se odnosi na sposobnost društva da očuva svoje suštinske osobine usled promenljivih okolnosti i uprkos mogućim ili stvarnim pretnjama“ (Hough, 2004: 106). Ova bezbednost je ugrožena onda kada zajednica pretnju doživi kao pretnju koja ugrožava njen identitet. Identitet je definisan kao skup ideja i praksi koje određene pojedince identifikuju kao pripadnike jedne socijalne grupe. Nacije su apstraktne, zamišljene zajednice, a nacionalni identitet najznačajniji je referentni objekat socijetalne bezbednosti (Anderson, 1991).

Nacionalni identitet u sebe uključuje određeni smisao političkog zajedništva, zajedničkih institucija i određenih prava

i dužnosti za sve članove zajednice. Takođe, on podrazumeva definisani socijalni prostor i označenu ograničenu teritoriju sa kojom se članovi zajednice identifikuju, tj. za koju razvijaju osećaj pripadnosti. Antoni Smit (Anthony Smith) naciju definiše kao zajednicu ljudi koji poštuju ista pravila i institucije u okviru date teritorije (Smith, 1991: 9). On govori o dva modela nacije – etničkom i zapadnom modelu, odnosno o civilnom modelu nacije, koji prvenstveno predstavlja prostorni ili teritorijalni koncept. Prema zapadnom modelu nacija mora da poseduje kompaktnu, dobro definisanu teritoriju. To ne može biti bilo koja i bilo kakva teritorija, već mora biti istorijska zemlja, domovina, kolevka jednog naroda. Ovakva kolevka čuva čitavu istorijsku memoriju i predstavlja prostor gde su naši preci, naši istorijski junaci živeli i borili se. Ona je jedinstvena i kao takva je bitan element našeg kolektivnog identiteta. Istorijska teritorija, politička zajednica, politička jednakost članova zajednice i zajednička civilna kultura i ideologija predstavljaju komponente klasičnog zapadnog modela nacije i značajni su elementi izgradnje nacionalnog identiteta. Antoni Smit izdvaja osnovne karakteristike nacionalnog identiteta koji ga ujedinjavaju i učvršćuju: istorijska teritorija, tj. domovina, zajednički mitovi i istorijska memorija, zajednička kultura, zajednička prava i dužnosti svih članova zajednice i zajednička ekonomija koja podrazumeva teritorijalnu mobilnost svih članova (Smith, 1991: 9).

2.3. Vrste pretnji po nacionalni identitet

Ovo mnoštvo međusobno povezanih i isprepletanih elemenata ukazuje nam na izuzetnu kompleksnost nacionalnog identiteta, a samim tim i na kompleksnost mogućih pretnji po identitet. Te pretnje mogu biti horizontalno nadmetanje, poput migracija, ili vertikalno nadmetanje, poput integracije i secesije.

Pretnje po nacionalni identitet različito su shvaćene u Zapadnoj i Istočnoj Evropi. Zbog evropskih integracija danas je veliki deo državne moći prebačen na nivo Evropske unije, što je nacije dodatno učinilo ranjivim. U slučaju da se nacionalna grupa oseti ugroženom zbog imigracije, navale stranih ideja ili proizvoda, mogla je od države zahtevati pomoć i reakciju. Danas je situacija nešto komplikovanija. Danas država

nije sposobna da odgovori na mnoge zahteve nacionalnih grupa, jer više nema kontrolu nad rešavanjem tih pitanja.

U Istočnoj Evropi mnogi konflikti vezani su za pitanja granica i manjina. Posle pada Berlinskog zida i pojave novih bezbednosnih problema na istoku, Zapadna Evropa odlučila se za ubrzavanje procesa integracije kako bi Evropa održala svoje jedinstvo. Međutim, mnogi narodi na zapadu počeli su da preispituju ideju integracionog projekta, pozivajući se na očuvanje nacionalnog identiteta. Oni integraciju počinju da doživljavaju kao pretnju po sopstveni nacionalni identitet, tako da očuvanje identiteta postavljaju kao glavno bezbednosno pitanje, odnosno kao pitanje opstanka. Tada ono počinje da dobija prednost nad svim ostalim pitanjima.

Dok su na zapadu Evrope država i nacija razdvojene, na istoku je dominantan etnički koncept nacije, u okviru kog postoji sprega nacije i države. U okviru ovog koncepta ideal je to da svaka nacija treba da ima svoju državu i svaka država svoju naciju.² Zbog toga se javljaju secesionizam i izbijaju konflikti, što je posledica proklamovanih prava na istu teritoriju, kao ili konflikti oko granica ili manjinskih pitanja.

Značaj koncepta socijetalne bezbednosti i identiteta kao referentnog objekta možemo uvideti i na konkretnom primeru sekuritizacije kosovskog pitanja. Proglašenje nezavisnosti Kosova i Metohije i sticanje međunarodno priznatog suvereniteta srpska elita doživljava kao najveći bezbednosni problem Srbije. Reč je o socijetalnoj bezbednosti, u okviru koje referentni objekat zapravo predstavlja identitet Srbije kao političke zajednice. Predsednik Tadić je na hitnoj sednici Saveta bezbednosti UN, održanoj posle jednostranog proglašenja nezavisnosti južne srpske pokrajine, podsetio na to da je upravo na Kosovu nastala srpska država i da Kosovo predstavlja centralni deo srpskog identiteta. Jednostrani akt proglašenja nezavisnosti ocenjen je kao nasilno uzimanje identiteta, tradicije i istorije.³ Više se kao glavni referentni objekat ne javlja samo suverenitet i teritorijalni integritet države Srbije, već i identitet srpske zajednice.

Socijetalna nebezbednost postoji onda kada zajednice bilo kog tipa prepoznaju to da postoji pretnja po njihov opstanak (Waever, 2008: 582). U današnjoj Evropi ove grupe su pretežno nacionalne, ali su u drugim regionima religiozne ili rasne grupe podjednako relevantne (Waever, 2008: 583). U tom pravcu Viver ističe kandidate za izdvajanje dodatnih sektora,

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

² Beri Buzan (Barry Buzan) posebno naglašava razliku između države nacije (*state-nation*) i nacionalnih država (*nation-states*). U prvom slučaju država je nastala pre nacije, koju je u određenom smislu konstruisala država. U suprotnosti sa ovakvim shvatanjem jeste shvatanje klasičnih nacionalnih država, u okviru koga stvaranje nacije prethodi stvaranju države.

³ Obraćanje predsednika Tadića na hitnoj sednici Saveta bezbednosti UN povodom jednostranog proglašavanja nezavisnosti Kosova. Više o ovom pogledati na: http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Prioriteti/KIM/tadic180208_s.html (pristupljeno 25. 05. 2009).

kao što su rod i religija (Waever, 2008: 587). Rod i religija imaju posebno izražene i specifične karakteristike i svojstvenu dinamiku, tako da mogu biti definisani kao posebni sektori. Sa druge strane, rod i religija mogu se posmatrati kao činioci koji daju posebnu dinamiku socijetalnom sektoru i zato ih Viver navodi kao protosektore socijetalnog sektora (Waever, 2008: 587).

Religijske zajednice, shvaćene kao samodovoljne grupe, mogu biti referentni objekat socijetalne bezbednosti. Kada je reč o religijskog bezbednosti, važno je razlikovati odbranu vere i odbranu religijske zajednice. Preduzimanje bezbednosnih mera u ime religije ukazuje na to da postoji pretnja ne po zajednicu, već po samu veru.⁴ Tako se koristi i sekuritizacija ne zajednice i njenog identiteta, već sekuritizacija odbrane vere. Vejver tvrdi da bi proučavanje dinamike socijetalnog sektora svelo religiju na religijsku zajednicu, što bi isključilo njen veoma bitan transcendentni element. Postoji posebna dinamika povezana sa religijom, koja je čini protosektorom i verovatno najjačim kandidatom za odvajanje u dodatni sektor. Ipak, u slučaju religijskih konflikata, religijska bezbednost je pretežno socijetalna bezbednost, zbog čega se religija i dalje najčešće posmatra kao deo socijetalnog sektora.

Zajednica zasnovana na rodu drugi je primer zajednice koja ima poseban odnos prema socijetalnom sektoru. Sa njim je povezana na jedan poseban i indirektan način. Sekuritizacija rodnih pitanja obično se javlja onda kada tradicionalno razumevanje seksualnosti zameni prihvatanje drugih formi seksualnosti. U klasičnom socijetalnom smislu rod postaje referentni objekat onda kada se određena rodna grupa oseti ugroženom, kao na primer, u slučaju feministkinja koje muškarce doživljavaju kao kolektivnu pretnju (Waever, 2008: 589). Kada je reč o homoseksualnosti, sekuritizacija se odvija u oba pravca. Društvo doživljava homoseksualce i homoseksualnost kao pretnju, ali se i homoseksualci kao grupa osećaju ugroženo.⁵

3. Kritika koncepta socijetalne bezbednosti

Stavovi teoretičara Kopenhaške škole izazvali su oštru reakciju teoretičara Bila Meksvinija (Bill McSweeney), a rasprava je vrlo brzo prerasla u plodnu debatu (Mc Sweeney,

⁴ Primer ovakve bezbednosne akcije predstavljaju bombaši samoubice.

⁵ Homoseksualni brakovi se najčešće sekuritizuju kao pretnja po porodicu, a feminizam kao pretnja po tradicionalni stil života i tradicionalne vrednosti.

1996: 81-83). Ovi teoretičari pokrenuli su seriju važnih pitanja vezanih za budućnost studija bezbednosti. Debata se zapravo ne vodi između teoretičara koji stoje na konstruktivističkoj i nekonstruktivističkoj poziciji, jer obe strane tvrde da zauzimaju konstruktivističko stanovište (Buzan and Waever, 1997: 241-50). Rasprava se vodi oko različitih pogleda na konstruisanje identiteta, kao i oko toga kako treba da budu definisani referentni objekti socijalne bezbednosti.

Meksvinijeva kritika odnosi se na shvatanje identiteta koje je, po njegovom mišljenju, kod teoretičara Kopenhaške škole suviše objektivističko, tj. nedovoljno konstruktivističko. Takođe, on kritikuje nekoherentnost analize, koju je Buzan izneo u knjizi *People, States and Fear*, i ovog učenja.

Identitet, za razliku od države, nema empirijsku osnovu na koju bi se oslanjao u procesu konstruisanja. Može se posmatrati kao akt ili kao struktura u zavisnosti od potrebe analize. Kao akt, identitet se odnosi na sposobnost pojedinaca da održe priču o sebi kao o kolektivnom ja. Kao struktura, identitet se odnosi na priču iz koje pojedinci nastoje da izgrade identitet (McSweeney, 1998: 137). Identitet je uvek pripovedanje, aktivno delanje pojedinaca koji može da se shvati samo kao *proces*, a nikada kao *objekat*. On je više ili manje promenljiv i predstavlja resurs kroz koji se akteri identifikuju. Meksvini smatra da nacionalni identitet ne može biti uzet kao objektivna činjenica i da se, stoga, ne mogu proučavati njegove implikacije po konflikte ili bezbednost.

S jedne strane, Meksvini tvrdi da stavovi Kopenhaške škole nisu dovoljno konstruktivistički i da prihvataju objektivističko shvatanje identiteta i dinamike same socijalne bezbednosti. S druge strane, on argumentuje to da je koncept socijalne bezbednosti isuviše subjektivistički i suprotstavlja se usvajanju ovog koncepta, zalažući se za zauzimanje objektivne pozicije tradicionalnog koncepta bezbednosti. Samo širenje bezbednosnih pretnji, po njegovom mišljenju, može dovesti do toga da se bezbednosna agenda proširi u politički opasnom smeru. Upravo zbog konkretne bezbednosti konkretnih ljudi, na primer migranata, on se zalaže za to da ovakva pitanja ostanu van bezbednosne agende. Pokušaji da se proširi definisanje i shvatanje bezbednosti, i to u pravcima kao što je socijalna bezbednost, potencijalno su politički opasni. Sa stanovišta tradicionalne bezbednosti, država bi intervenisala i zagovarala objektivnu bezbednost.⁶

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

⁶ Paradoksalno je to što je upravo Bil Meksvini, kao najveći kritičar stavova Kopenhaške škole, ovoj školi dao ime po kojoj je ona postala poznata širom sveta.

Ole Viver (Ole Waever) i Beri Buzan (Barry Buzan) pak ne odgovaraju na ovu kritiku i svoju teoriju smatraju izuzetno konstruktivističkom. Oni su zapazili to da pitanja kao što su nacionalizam, etnički konflikti ili migracije nisu zastupljena u klasičnoj teoriji bezbednosti, jer nisu ni mogla da budu predstavljena u klasičnoj državocentričnoj teoriji. Umesto da stope identitet i nacionalizam ili da tretiraju nacije kao države, oni su načinili reviziju klasičnog koncepta bezbednosti. Zadržali su stare postavke, ali su uključili i neke nove. Pokušali su da pokažu kako društvene zajednice, definisane terminima identiteta, mogu postati referentni objekat u nekim slučajevima sekuritizacije, gde vrednost koja se štiti nije suverenitet države, već identitet zajednice.

Značaj Meksvinijeve kritike je u isticanju strogog objektivističkog pogleda na identitet. Po njegovom mišljenju postoje konstrukti kao što je identitet i postoje stvarne stvari kao što su država ili bezbednost. Identitet je naročito promenljiv element i ne može biti tretiran kao objekat. Buzan i Viver brane svoju teoriju time da je čitav njihov pristup društvu konstruktivistički, ali i time da identitet, kao i drugi socijalni konstrukti, može postati relativno konstantan element. Oni zapravo smatraju da je čitava bezbednost konstruisana. Problemi nisu bezbednosni problemi sami po sebi, već takvi postaju kao rezultat političkih procesa. Meksvini smatra da identitet nije činjenično stanje jednog društva, već da je to proces pregovaranja među ljudima i interesnim grupama. On posmatra identitet kao stalno promenljiv i nestabilan element, dok se Buzan i Viver slažu sa tim da je identitet socijalni konstrukt, ali smatraju da je uglavnom prilično čvrst.

4. Zaključak

Posle Hladnog rata pojavio se jedan novi složeniji model pristupa bezbednosti država, nacija, okoline, pojedinaca. Ovaj pristup značajno odstupa od tradicionalističkog uskog koncepta, ne samo zato što akcenat stavlja na nevojna pitanja, već i zato što tvrdi da nešto može postati bezbednosno pitanje čak i onda kada ne predstavlja pretnju državama. Možemo zaključiti da država više nije jedini i ekskluzivni referentni objekat bezbednosti. Bezbednost se više ne može tradicionalno izjednačiti sa vojnom bezbednošću ili sa upotrebom

sile. Različite netradicionalne pojave, poput migracija ili izazova kulturnom identitetu, mogu da potpomognu sekuritizaciji identiteta. Posebno zanimljiv jeste koncept socijetalne bezbednosti, u kome referentni objekat predstavlja identitet jedne društvene grupe.

Ovaj novi pristup problemima bezbednosti pokrenuo je bogatu debatu, u okviru koje se poseban akcenat stavlja na socijetalnu bezbednost i pitanja identiteta. Temeljnu kritiku koncepta socijetalne bezbednosti dao je Bil Meksvini, koji teoretičarima Kopenhaške škole zamera to što identitet shvataju kao društvenu činjenicu. On tvrdi da je svaki identitet, pa i nacionalni, konstruisan i da ne predstavlja stvarnu čvrstu pojavu. Upravo to i zamera teoretičarima Kopenhaške škole koji identitet, kao važan referentni objekat bezbednosti, postavljaju u centar socijetalnog sektora.

Ono što je nesumnjivo, bez obzira na to da li identitet posmatramo kao objektivan ili konstruisan, jeste postojanje posebnog tipa bezbednosti koja nije ni socijalna sigurnost ni skup pretnji unutar samog društva. Socijalna sigurnost odnosi se na pojedinca i pretežno je ekonomske prirode, dok se socijetalna bezbednost odnosi na kolektivitete, njihove identitete i akcije preduzete radi odbrane tih identiteta. Možemo primetiti i to da se identitet često tumači kao izvor konflikata ili kao njihov rezultat. Identitet nije jedini izvor konflikata, ali je svakako korisna analitička kategorija za razumevanje nekih od njih. Činjenica je da se migracije, secesije ili integracije veoma često pominju kao pretnje po bezbednost. U tom slučaju potreban nam je i adekvatan analitički instrument za razumevanje ovih problema. Teoretičari Kopenhaške škole nam taj instrument otkrivaju upravo definišući socijetalni sektor i identitet kao referentni objekat.

Literatura:

1. Anderson, B. (1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
2. Buzan, B. (1991) *People, States and Fear: An Agenda for Security Analysis in the Post-Cold War Era*. Brighton: Weatsheaf.
3. Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J. (1998) *Security – A New Framework for Analysis*, Colorado: Lynne Rinner Publishers, Inc., Boulder.

4. Buzan, B. and Wæver O. (1997) „Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies.“ *Review of International Studies*, 23, pp. 241–50.
5. Hough, P. (2004) *Understanding Global Security*. New York: Routledge.
6. McSweeney, B. (1996) „Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School.“ *Review of International Studies*, 22, pp. 81–93.
7. McSweeney, B. (1998) „Durkeim and the Copenhagen School: a response to Buzan and Wæver.“ *Review of International Studies*, 24 (1), pp. 137.
8. Ujedinjene nacije. Savet bezbednosti. (2008) *Obraćanje predsednika Tadića na hitnoj sednici Saveta bezbednosti UN*. Njujork: Ujedinjene nacije. Dostupno na :
http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Prioriteti/KIM/tadic180208_s.html (pristupljeno 25. 05. 2009).
9. Simić, D. (2002) *Nauka o bezbednosti: savremeni pristup bezbednosti*. Beograd: Službeni list Srbije.
10. Smith, A. (1991) *National Identity*. England: Penguin Book.
11. Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup M. and Lemaitre P. with Carlton D. et al. (1993) *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London.
12. Wæver, O. (2008) „The Changing Agenda of Societal Security.“ In *Globalization and Environmental Challenges, Reconceptualizing Security in the 21st Century*, ed. H. G. Brauch, U. O. Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Dunay, N. C. Behera, B. Chourou, P. Kameri-Mbote, P. H. Liotta, pp. 581–593. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
13. Wæver, O. (1995) „Securitization and Desecuritization.“ In *On Security*, ed. R. Lipshutz, pp. 46-86, New York: Columbia University Press.

Shvatanje transnacionalnog organizovanog kriminala kao bezbednosne pretnje i teorije bezbednosti

Saša Đorđević

autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Kategorija: Izvorni naučni rad

UDK: 343.9.02(100) ; 327.56::351.86

Sažetak

Transnacionalni organizovani kriminal može se objasniti kao fenomen koji ugrožava identitet države. Pod time podrazumevamo oblik vlasti i politike određene države, kao i način na koji je ostale države u međunarodnim odnosima doživljavaju. Nakon završetka Hladnog rata, a pod uticajem novih društvenih tokova, transnacionalni organizovani kriminal počeo je da predstavlja ozbiljniju bezbednosnu pretnju nego ikada pre. U tom periodu dolazi i do promišljanja „koncepta bezbednosti“ u studijama bezbednosti. Bezbednost se više ne razmatra isključivo u „manirima“ realizma, već se prelazi na drugi, može se reći, viši nivo. Osim države, kao referentni objekat bezbednosti pojavljuje se i društvo. Time i nastaje diskusija o percepciji transnacionalnog organizovanog kriminala kao bezbednosne pretnje po državu. U radu diskutujemo o tome kako je transnacionalni organizovani kriminal shvaćen u glavnim teorijskim strujama studija bezbednosti. Pre toga, govorimo o posledicama transnacionalnog organizovanog kriminala, kao i o sekuritizaciji pomenutog fenomena. Prilikom definisanja transnacionalnog organizovanog kriminala koristimo Konvenciju Ujedinjenih nacija za borbu protiv organizovanog kriminala.

Ključne reči: transnacionalni organizovani kriminal, bezbednosna pretnja, realizam, socijalni konstruktivizam, sekuritizacija

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

¹ Za više informacija o organizovanom kriminalu u Sjedinjenim Američkim Državama krajem XIX veka i početkom XX veka pogledati studiju: Critchley, D. (2009) *The Origin of Organized Crime in America: The New York City Mafia, 1891-1931*, New York, London: Routledge. Za više informacija o sicilijanskoj mafiji pogledati studiju: Dickie, J. (2004) *Cosa Nostra: A History of the Sicilian Mafia*, New York, Hampshire: Palgrave Macmillan.

² U prilog tezi da organizovani kriminal nakon završetka Hladnog rata predstavlja veću i ozbiljniju pretnju nego ikada pre pogledati sledeće studije: Allum, F. and Sieer, R. (ed.) (2003), *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, London, New York: Routledge; Gleni, M. (2008), *Mekmafija: Kriminal bez granica*, Beograd: Samizdat B92; Findlay, M. (2004), *The Globalisation of Crime*, Cambridge: Cambridge University Press; Cockayne J. (2007), *Transnational Organized Crime: Multilateral Responses to a Rising Threat*, New York: International Peace Academy.

Uvod

„Teorije su suštinska važna sredstva koja koristimo da bismo organizovali činjenice“ (Nye, 1997: 9). „One su nam potrebne kako bismo dali smisao ogromnom broju informacija sa kojima se svakodnevno suočavamo“ (Walt, 1998: 29).

Delovanju organizovanih kriminalnih grupa oduvek je posvećivana velika pažnja, kako u društvenim naukama i medijima, tako i u filmovima. Priča se naročito „zahuktava“ dvadesetih godina XX veka kada naučnici počinju da diskutuju o radu, ciljevima i strukturi mafije, a novinari o brutalnim ubistvima i korupcionaškim aferama.¹ Setimo se i filmova Hauarda Havksa (*Howard Hawks*) „Ožiljak“ (*Scarface*) iz 1932. godine, „Malog Cezara“ (*Little Caesar*) iz 1930. godine ili nešto kasnijeg filma „Kum“ (*The Godfather*) Frensis Ford Kopole (*Frensis Ford Copolla*) iz 1972. godine. Novo „zahuktavanje“ priče o organizovanim kriminalnim grupama počinje devedesetih godina XX veka. Pod uticajem savremenih društvenih kretanja, odnosno pod uticajem globalizacije dolazi do novog poimanja organizovanog kriminala. On počinje da predstavlja ozbiljniju bezbednosnu pretnju nego ikada pre. U prilog prethodnom stavu idu mnogi razlozi, počev od novih i bržih načina transporta robe i mobilnosti ljudi, preko stalnog razvoja komunikacionih i informatičkih sistema, pa sve do posledica svetske trgovine. Navedeni razlozi pomogli su organizovanim kriminalnim grupama da efikasnije deluju, stiču veće profite i time utiču na unutrašnju i međunarodnu bezbednost. Jedan od razloga za povećanje kriminalnih aktivnosti koji se često pominje u različitim radovima jeste završetak Hladnog rada, odnosno raspad Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, kada su se „...brojne države našle u stanju nazvanom 'tranzicija', bez jasnih propisa i čvrstih ograničenja. U tako haotičnom okruženju, ekonomski opstati često je značilo – uzeti pištolj i zgrabiti šta se može da bi se preživelo“ (Gleni, 2008: 10).² Tumačenje da transnacionalni organizovani kriminal (TOK) predstavlja bezbednosnu pretnju podržala je i administracija Bila Klinton, bivšeg predsednika Sjedinjenih Američkih Država (SAD). U predsedničkoj odluci, donetoj oktobra 1995. godine, naglašeno je da TOK

„ugrožava globalni trend ka miru i slobodi, urušava slabe demokratije, oslabljuje snagu država u razvoju i predstavlja pretnju našim naporima da izgradimo bezbedniji i uspješniji svet“ (PDD 42, 1995). Takođe, u predsedničkoj odluci istaknuto je da transnacionalni organizovani kriminal predstavlja pretnju po nacionalne interese SAD.³

U studijama bezbednosti tumačenje TOK kao bezbednosne pretnje predstavlja koncept koji se javlja nakon završetka Hladnog rata (Fukumi, 2008: 21). Osim navedenog problema, u diskurs studija bezbednosti ulaze i teme koje se ne odnose na konvencionalne pretnje, tj. teme koje izlaze iz okvira tradicionalnog shvatanja bezbednosti, kao što su ekološka bezbednost, migracije, socijalni problemi, izbeglice i interno raseljena lica, nezaposlenost i sl. Diskurs se dodatno proširuje nakon 11. septembra 2001. godine. Organizovane kriminalne grupe povezuju se sa terorističkim grupama i postaju finansijeri napada. Time se uspostavlja veza između *novca i nasilja*, koja u savremenim društvenim okolnostima predstavlja idealnu kombinaciju za ispunjavanje različitih ekstremnih ciljeva. U tom svetlu, TOK predstavlja novi tip bezbednosne pretnje, koja se još naziva netradicionalna ili „meka“ bezbednosna pretnja, čime se uspostavlja distinkcija u odnosu na tradicionalne bezbednosne pretnje, koje su se pre svega odnosile na rat i opasnost od invazije. Takođe, dolazi i do sekuritizacije transnacionalnog organizovanog kriminala.⁴ Najbolje primere nalazimo u upotrebi specijalnih vojnih jedinica SAD i Velike Britanije devedesetih godina XX veka u borbi protiv narko-kartela u Južnoj Americi, kao i korišćenje trupa NATO u Avganistanu za borbu protiv krijumčarenja ilegalnih narkotika (Jackson, 2008: 385). Možemo pomenuti i odluku Džorža Buša, bivšeg predsednika SAD, iz 2006. godine po kojoj je odlučeno da 6.000 članova Nacionalne garde (*US National Guard*) pomogne ostalim državnim agencijama u rešavanju problema ilegalne imigracije na granici između SAD i Meksika (CNN, 2006).

Tradicionalno, države su rešavale svoje bezbednosne izazove, rizike i pretnje vojnim merama. Danas se situacija promenila, pa su i odgovori na bezbednosne pretnje drugačiji, a upotreba vojnih mera često proizvodi suprotne efekte od željenih. Treba napomenuti i to da organizovani kriminal ne predstavlja pretnju koja se javila kao rezultat globalizacije. Ona postoji od trenutka uspostavljanja granica. U Japanu već

³ Predsednička odluka dostupna je na sledećem linku: <http://ftp.fas.org/irp/offdocs/pd42.htm>.

⁴ U *Pojmovniku bezbednosne kulture* pojam sekuritizacija definisan je kao „jezički akt“ kojim se određeno političko pitanje formuliše kao posebno značajno za opstanak zajednice i tako se premešta van polja u kome važe utvrđena pravila ponašanja. Ukoliko se kao rezultat takvog jezičkog akta (odnosno sekuritizujućeg pokušaja) usvoje „specijalne mere“, koje inače ne bi bile smatrane prihvatljivim u demokratskom društvu, svedoci smo procesa uspešne sekuritizacije“ (Pojmovnik bezbednosne kulture, 2009: 120).

četiri veka kriminalne aktivnosti kontrolišu klanovi Jakuze (*Yakuza*).⁵ Jedina razlika je u tome što se svet menja, a organizovani kriminal se prilagođava trenutnim društvenim tokovima (Potter, 2007: 1294). U eri globalizacije TOK je postao značajniji nego ranije (posledice su opasnije) i iz tog razloga je bitno utvrditi to da li on, na koji način i zašto predstavlja pretnju po nacionalnu i međunarodnu bezbednost. Takođe, treba napomenuti i zbog čega TOK predstavlja drugačiji tip bezbednosne pretnje po državu, društvo i građane od konvencionalnih pretnji, kao što su rat ili opasnost od invazije. Naime, TOK treba posmatrati iz drugačijeg ugla i to je jedan od razloga zbog kojih se pravi razlika između „tvrdih“ i „mekih“ bezbednosnih pretnji. Glavne teorijske struje u studijama bezbednosti razlikuju se upravo po tome kako odgovaraju na problem transnacionalnog organizovanog kriminala.

Cilj rada je da prikaže na koji način glavne teorijske struje u studijama bezbednosti shvataju i interpretiraju fenomen TOK, kao i na koji način odgovaraju na pitanja o tome da li on predstavlja bezbednosnu pretnju i kako ugrožava bezbednost države i njenih građana. Pre toga ćemo TOK definisati oslanjajući se na Konvenciju Ujedinjenih nacija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.

Definisanje transnacionalnog organizovanog kriminala

Transnacionalne organizovane kriminalne grupe na svetskom tržištu deluju slično kao i multinacionalne kompanije, tj. uočavaju prednosti za sticanje većih profita i imaju iste strateške prioritete (Potter, 2007: 1296). S jedne strane, one zapošljavaju jeftiniju radnu snagu u nerazvijenim državama koja će, na primer, obrađivati mak. S druge strane, tržište je otvorenije i mnogo veće, transport robe obavlja se mnogo brže i jeftinije. Na tržištu u Sjedinjenim Američkim Državama ili u Evropskoj uniji danas je veoma lako naći proizvode koji potiču iz Latinske Amerike, Avganistana ili Zambije. Posledica toga je da su cene, na primer, ilegalnih narkotika mnogo niže, a to opet dovodi do postojanja većeg broja konzumenata. I transnacionalne organizovane kriminalne grupe, kao i multinacionalne kompanije deluju racionalno, u skladu sa svojim strateškim ciljevima. Odgovor država može biti razli-

⁵ Za interaktivnu prezentaciju o Jakuzi klanovima pogledati link: http://www1.stratfor.com/images/interactive/Yakuza_Gangs.htm. Za više informacija o Jakuzi pogledati studiju Pitera Hila: Hill, B. (2003), *The Japanese Mafia: Yakuza, Law, and the State*, Oxford: Oxford University Press.

čit – redukcija tražnje (karakteristična za evropske države) ili redukcija ponude (karakteristična za SAD). Odgovor zavisi od toga kako država pristupa borbi protiv trgovine drogama (Fukumi, 2008: 3).

Atribut „transnacionalni“ dodaje se kako bi bio naglašen međunarodni element, tj. kako bilo naglašeno to da organizovane kriminalne grupe deluju izvan granica nacionalnih država, pri čemu se međusobno povezuju i stvaraju kriminalne mreže. Prvi put upotrebljen je na Petom kongresu Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminala i tretmana prestupnika 1975. godine, u diskusiji koja se bavila problemom dimenzija kriminaliteta, transnacionalnog i nacionalnog. Atribut je više upotrebljivan kako bi transnacionalni organizovani kriminal bio objašnjen u kriminologiji, a ne u pravu. Upotrebljen je i u raspravi o preplićućim vezama između organizovanog kriminala, kriminala „belog okovratnika“ (privrednog kriminala) i korupcije. Osnovna teza bila je da postoje određene kriminalne grupe koje imaju isti ili sličan cilj kao i ostali međunarodni akteri (već smo pomenuli multinacionalne kompanije) – maksimalno povećati slobodu akcije ili delovanja i umanjiti efekte nacionalne i međunarodne kontrole između nacionalnih granica, tj. smanjiti rizike, povećati profite i stvarati nova tržišta (Massari, 2003: 52).

Međunarodna zajednica, uočivši da postoji sve veća opasnost od transnacionalnog organizovanog kriminala, ali i dilema oko istog, usvojila je zajedničku definiciju transnacionalnog organizovanog kriminala. Simbolično, u italijanskom gradu Palermo, gde su koreni sicilijanske mafije, usvojena je decembra 2000. godine Konvencija Ujedinjenih nacija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.⁶ U Konvenciji, krivično delo poseduje svojstvo „transnacionalnog“ onda kada je: a) učinjeno u više država; b) učinjeno u jednoj državi, ali je veći deo priprema, planiranja, rukovođenja ili kontrole obavljen u nekoj drugoj državi; c) učinjeno u jednoj državi, ali je u njega uključena grupa za organizovani kriminal koja se bavi kriminalnim aktivnostima u više država; d) učinjeno u jednoj državi, ali su bitne posledice nastupile u nekoj drugoj državi. (Massari, 2003: 52). U Konvenciji je usvojena i široka definicija organizovane kriminalne grupe: „Grupa za organizovani kriminal označava organizovanu grupu od tri ili više lica, koja postoji u izvesnom vremenskom periodu i koja deluje sporazumno u cilju činjenja jednog ili vi-

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

⁶ Konvencija Ujedinjenih nacija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala dostupna je na: http://www.tuzilastvorz.org/rs/html/trz/PROPISI_KONVENC_IJE/konvencija_un_protiv_org_krim_lat.pdf.

še teških zločina ili krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom konvencijom, radi zadobijanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge materijalne koristi“ (Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, 2001).

Shvatanje transnacionalnog organizovanog kriminala iz perspektive realizma i socijalnog konstruktizma

Konceptualizacija TOK kao netradicionalne ili „meke“ bezbednosne pretnje zahteva analizu na tri nivoa – međunarodnom, nacionalnom i individualnom (Picarelli, 2008: 462). Analiza TOK je drugačija od analize tradicionalnih ili „tvrdih“ bezbednosnih pretnji, jer ova pretnja ne ugrožava direktno teritoriju i suverenitet države. Kao netradicionalna bezbednosna pretnja TOK može biti objašnjen kao fenomen koji ugrožava identitet države. Pod time podrazumevamo oblik vlasti i politike određene države, kao i način na koji je ostale države u međunarodnim odnosima doživljavaju (Fukumi, 2008: 31). Na međunarodnom nivou TOK urušava norme i institucije na kojima je zasnovan i na kojima funkcioniše međunarodni sistem. Na nacionalnom nivou TOK može da ugrozi unutrašnju stabilnost države, jer utiče na ključne političke aktere, što zbog njihove nesposobnosti da se efikasno suprotstave organizovanom kriminalu, što zbog njihovog uplitanja u različite kriminalne aktivnosti. Time se narušava poverenje građanskog društva u vladajuću elitu. Na kraju, TOK ugrožava i bezbednost građana (ljudska bezbednost), te dovodi do osećanja nebezbednosti (Picarelli, 2008: 462). On ne predstavlja bezbednosnu pretnju samo za slabe države, kao što su, na primer, Kolumbija, Bolivija, Avganistan ili Kazakstan, već i za stabilnije države i/ili države u razvoju države, kao što su SAD, Nemačka, Francuska ili Meksiko. Na primer, Felipe Calderon, predsednik Republike Meksiko, angažovao je 2006. godine 45.000 vojnika za borbu protiv trgovine ilegalnim narkoticima. Od tada do danas u Meksiku je u nasiljima povezanim sa navedenim oblikom kriminalne aktivnosti poginulo negde oko 10.000 ljudi, od kojih je 6.238 poginulo tokom prošle godine (The Economist, 2009: 25).

U teorijama bezbednosti, kao i u njihovoj percepciji transnacionalnog organizovanog kriminala posebna razlika postoji u shvatanju TOK kao bezbednosne pretnje po državu. Posebnu pažnju obratićemo na to kako je TOK sagledan iz perspektive realizma i socijalnog konstruktivizma. Tom prilikom kao logički metod korišćićemo dedukciju, tj. poći ćemo od glavnih i opštih mesta u teorijama bezbednosti kako bismo na kraju došli do zaključnog suda o prirodi TOK kao bezbednosne pretnje.

Bez obzira na kritike koje se u studijama bezbednosti često upućuju realističkoj struji, nesumnjivo je da realizam predstavlja teoriju koja ima veliki uticaj. U okviru realizma možemo identifikovati šest glavnih pristupa studijama bezbednosti. To su klasični realizam, neorealizam i četiri savremenija pristupa – uspon i pad realizam (*rise and fall realism*), neoklasični realizam, ofanzivni i defanzivni strukturni realizam (Elman, 2008: 16).

Glavni i jedini subjekti u međunarodnim odnosima su, po shvatanju klasičnog realizma, države koje isključivo deluju u skladu sa svojim nacionalnim interesima kako bi opstale u anarhičnom svetu. Jezgro nacionalnog interesa čini nacionalna bezbednost, koja podrazumeva očuvanje i kontrolu teritorije države i zaštitu suvereniteta. Bezbednost se posmatra sa vojnog stanovišta, te rešavanje bezbednosnih izazova, rizika i pretnji zahteva pre svega primenu vojnih mera. Glavne bezbednosne pretnje po nacionalnu bezbednost su *rat i opasnost od invazije*. Nacionalna bezbednost ugrožena je onda kada neka druga država ima želju da uveća svoju moć, pa osvaja teritoriju kako bi koristila nove resurse. Da bi opstale, države formiraju *saveze* sa državama koje imaju iste interese ili koje dele iste ili slične vrednosti. Savezi se formiraju kako bi se u međunarodnim odnosima sačuvalo postojeće stanje, tj. „ravnoteža snaga“.

U klasičnom realizmu globalna perspektiva sagledana je pesimistički, a glavna pitanja predstavljaju rat i bezbednost. Osnovni i jedini cilj države je da poveća nacionalnu moć. Taj cilj polazi – po pretpostavci Hansa Morgentaua (*Hans Morgenthau*), jednog od osnivača klasičnog realizma – od stava da su politika, društvo i međunarodni odnosi vođeni objektivnim zakonima, čiji se koreni nalaze u ljudskoj prirodi.

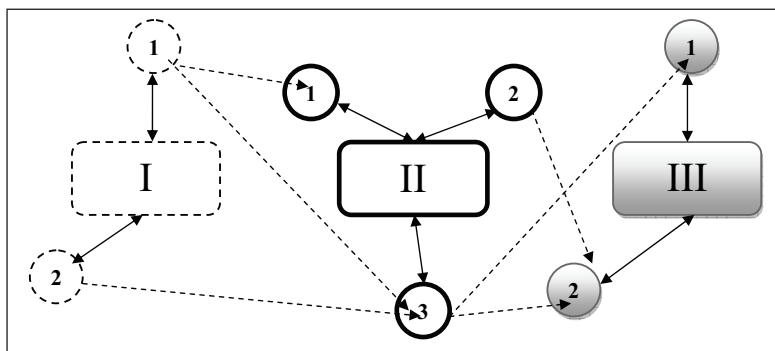
Ljudska priroda se, kako ističe Morgentau, nije promenila još od vremena klasičnih filozofa u Kini, Indiji i Grčkoj, koji su i postavili objektivne zakone (Morgenthau, 1985: 4). Čovek po prirodi teži moći.

Referentni objekt bezbednosti u klasičnom realizmu predstavlja država. Iako svaka država naglašava različite vrednosti (demokratske, konfesionalne ili neke treće), postoje dve osnovne vrednosti – teritorijalni integritet i suverenitet. Ukoliko država nije u stanju da očuva svoje osnovne vrednosti, ona se oseća nebezbednom.⁷ Na osnovu navedenih glavnih odrednica klasičnog realizma, možemo reći da transnacionalni organizovani kriminal ne predstavlja bezbednosnu pretnju po državu, jer ne ugrožava direktno teritoriju i suverenitet države onako kako bi to činili rat ili opasnost od invazije.

Ipak, zanimljivo je stanovište Andreja Hurela (*Andrew Hurrell*) o tome da „meke“ bezbednosne pretnje nastaju zbog „slabosti države i nepostojanja političke legitimnosti; neuspeha države da omogući minimalne uslove za očuvanje javnog reda na granicama; prelivanja unutrašnje nestabilnosti i nasilja u međunarodne tokove; kao i zbog nemogućnosti slabih država da formiraju održive saveze radi stvaranja stabilnog regionalnog poretka“ (Hurrell, 1998: 541). U tom smislu može se shvatiti da TOK kao „meka“ bezbednosna pretnja ne predstavlja direktnu pretnju po državu, već na indirektan način ugrožava njene osnovne vrednosti, dovodeći tako do unutrašnje nestabilnosti. Kod Hurela je istaknuto to da se izvori „mekih“ bezbednosnih pretnji nalaze u samoj državi. Stoga, možemo zaključiti da unutrašnja slabost, tj. nestabilnost političkog sistema države posledično utiče na formiranje različitih kriminalnih grupa, koje dovode do stanja unutrašnje nestabilnosti u državi. Pod uticajem prednosti koje nude savremena društvena kretanja, zbog kojih i nastaju kriminalne mreže, unutrašnji bezbednosni izazovi prelivaju se na regionalni, a zatim i na međunarodni nivo (pogledati: Grafikon 1).⁸ Time bezbednosni izazovi postaju međunarodni, te zahtevaju međunarodni odgovor koji bi podrazumevao vojnu, policijsku ili pravosudnu saradnju. Jedna od osnovnih prepreka uspostavljanju te saradnje predstavlja upravo očuvanje suvereniteta.

⁷ Primeri: Izrael i Palestina, Indija i Pakistan, Srbija i Autonomna Pokrajina Kosovo i Metohija, Gruzija i Južna Osetija.

⁸ Na *Grafikonu 1* predstavljeno je prelivanje bezbednosnih izazova, rizika i pretnji sa unutrašnjeg na regionalni i međunarodni nivo i način stvaranja TOK. Predstavljene su tri različite države (I, II, III) i u svakoj državi deluju dve ili tri organizovane kriminalne grupe. Prateći stanovište po kome pod uticajem globalizacije dolazi do stvaranja kriminalnih mreža (obeleženo crvenom linijom) možemo zaključiti da postoje dve kriminalne mreže (I1-I2-II1 i II2-III1-III2; posredno se može uspostaviti veza između I2-III1-II2), pri čemu se unutrašnje bezbednosne pretnje prelivaju sa unutrašnjeg na regionalni, a zatim i na međunarodni nivo (u grafikonu se zadržavamo na regionalnom). Time bezbednosne pretnje postaju ne samo unutrašnji problem, već i regionalni, odnosno međunarodni problem. Prilikom definisanja TOK koristili smo definiciju Konvencije Ujedinjenih nacija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.

Grafikon 1: Prelivanje i stvaranje transnacionalnog organizovanog kriminala

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina u studijama bezbednosti dolazi do reinterpretacije bezbednosti i referentnog objekta, odnosno do proširenja agende studija bezbednosti. Teorija koja je nastala u studijama bezbednosti u tom periodu poznata je pod imenom *teorija socijalnog konstruktivizma*. Iako postoje nedoumice oko naziva teorije, u ovom tekstu nećemo ulaziti u te rasprave, jer one prevazilaze okvire rada. Zbog toga, pod socijalnim konstruktivizmom podrazumevamo sledeće pravce: „laki“ i „teški“ socijalni konstruktivizam, postmodernizam, kritičke teorije i teorije Kopenhaške škole.

Prilikom promišljanja pojma „bezbednosti“ u teoriji socijalnog konstruktivizma glavni fokus bezbednosti pomera se sa države na društvo. Društvo se ovde odnosi na individualni, ali i na međunarodni nivo. Time, u diskurs studija bezbednosti ulazi još jedan referentni objekt – društvo. Ole Viver (*Ole Waever*) istakao je, u tekstu „Sekuritizacija i desekuritizacija“ da bezbednost individue može biti ugrožena na bezbroj načina – ekonomski način, kulturni način, politički način, koji podrazumeva zaštitu ljudskih prava, i sl. Međutim, nemoguće je sve elemente ubaciti u diskurs bezbednosti, jer je na taj način nemoguće odrediti karakter i granice studija bezbednosti (Waever, 1998).

Analiza koja se koristi prilikom promišljanja novog koncepta bezbednosti zahvata tri nivoa i oslanja se na aparaturu realizma. Prvi nivo analize predstavljaju koncepti nacionalne bezbednosti, pretnje i suvereniteta. Viver napominje da se bezbednost može posmatrati jedino iz ugla nacionalne bezbednosti, upravo zato što je potrebno utvrditi karakter i granice studija bezbednosti. Uzimajući u obzir klasičan koncept bezbednosti zasnovan na navedenim elementima, potrebno je promisliti na koji način tri osnovna ele-

menta dobijaju nove forme pod uticajem novih društvenih okolnosti. Logiku klasičnog realizma i njihovu „zabrinutost“ zbog vojnih pretnji treba iskoristiti kako bi se prešlo na nove sektore – ekološki, ekonomski, socijetalni i politički.⁹ Time, zaključuje Viver, prelazimo sa jednog referentnog okvira na drugi, tj. od države ka društvu. Prilikom formulisanja novog i šireg koncepta bezbednosti, koji je jasno omeđen okvirima nacionalne bezbednosti, dobijamo širi kontekst. U njega su uključene ne samo vojne, već i ostale pretnje, koje se razlikuju u zavisnosti od toga o kom sektoru je reč. U tom smislu TOK u kritičkoj teoriji predstavlja bezbednosnu pretnju. I kod Beri Buzana (*Barry Buzan*) postoje tri nivoa analize – individualni, državni i međunarodni sistem. Ipak, Viver zaključuje da je državni sistem (nacionalna bezbednost) kod Buzana privilegovan u odnosu na ostale. Nacionalna bezbednost, po mišljenju Buzana, zavisi od dinamike međunarodnih odnosa (naočito regionalnih), ali on zaključuje da ne treba praviti paralelu između nacionalne i međunarodne bezbednosti (Waever, 1998).

U konceptu „socijetalne bezbednosti“ najviše je prisutno mišljenje da TOK predstavlja bezbednosnu pretnju po državu. O konceptu se posebno diskutovalo u Evropi nakon završetka Hladnog rata. Viver je mišljenja da je bezbednost društva u bliskoj vezi sa konceptom političke bezbednosti. Pod njom se podrazumevaju institucionalna stabilnost i politički sistem države, kao i vodeća ideologija u državi. Ključno mesto u društvu imaju *individue*, kao članovi društvenih grupa, i *identitet*. Preko identiteta članovi društva dobijaju (identifikuju) svoje mesto u određenoj društvenoj zajednici. „Društvo“, kako ističe Viver, treba shvatiti u širem smislu, i kao zajednicu (*Gemeinschaft*), i kao društvo (*Gesellschaft*). Viver je, zajedno sa Buzanom i ostalima, na osnovu ove polazne teze došao do zaključka da postoji dualizam između državne i socijetalne bezbednosti.

Nacionalni suverenitet je glavni koncept nacionalne bezbednosti, dok je u socijetalnoj bezbednosti to identitet. Socijetalna bezbednost je, po mišljenju Buzana, ključna za društvo. Pretnju u konceptu socijetalne bezbednosti predstavlja ono što ugrožava moralne vrednosti i kulturu jednog društva, i što stvara nepoverenje između članova društva ili zajednice. Socijetalna nebezbednost je situacija u kojoj „značajne društvene grupe osećaju pretnju, njihov identitet je ugrožen imigracijom, integracijom ili kulturnim imperijalizmom i one pokušavaju da odbrane same sebe“ (Waever, 1998). U skladu sa konceptom socijetalne bezbednosti, „meke“ bezbednosne pretnje mogu da predstavljaju pretnju po društvo. One razaraju društvo time što potcenjuju moral i vred-

⁹ Za više informacija pogledati studiju: Buzan, B., Weaver, O. and de Wilde, J. (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, London: Lynne Rienner Publishers.

nosti (Fukumi, 2008: 25). Ukoliko stav o prelivanju bezbednosti sa državnog na regionalni, a zatim i na međunarodni nivo, uporedimo sa konceptom socijalne bezbednosti, možemo da prihvatimo stanovište Fukumija po kome je međunarodna bezbednost „globalizacija nacionalnih bezbednosnih problema, gde se socijalni i individualni problemi mogu posmatrati kao mikroelementi nacionalne bezbednosti“ (Fukumi, 2008: 26).

U okviru Ujedinjenih nacija prvi put se pominje koncept „ljudske bezbednosti“ (*human security*), u kome se na izričiti način govori o tome da TOK predstavlja bezbednosnu pretnju. Program Ujedinjenih nacija za razvoj (*United Nations Development Programme, UNDP*) formirao je 1994. godine osnovne smernice nove paradigme, obrazlažući to činjenicom da je zbog posledica novih društvenih tokova potrebno pronaći i pružiti novi koncept bezbednosti za individue i države. Po mišljenju Komisije za ljudsku bezbednost (*Commission on Human Security*) postoje dva razloga za uvođenje koncepta ljudske bezbednosti. Prvi razlog je nemogućnost države da obezbedi bezbednost građanima, a drugi se odnosi na mišljenje da države predstavljaju pretnju po svoje građane. Takođe, koncept ljudske bezbednosti u saglasnosti je sa konceptom nacionalne bezbednosti i sa ljudskim pravima. To se vidi i iz definicije u izveštaju, po kojoj ljudska bezbednost predstavlja „bezbednost od pretnji kao što su glad, bolesti i represija, kao i zaštita od neočekivanih i opasnih raskida sa svakodnevnim životom (UNDP, 1994: 23).

Kako bismo potvrdili mišljenje da TOK predstavlja pretnju po državu, možemo upotrebiti i analizu posledica TOK na četiri osnovne dimenzije države – na ekonomsku, političku, unutrašnju dimenziju bezbednosti, u smislu očuvanja javnog reda i mira, kao i na dimenziju spoljne politike (Fukumi, 2008: 31–48). Postoji nekoliko osnovnih oblika TOK, a između njih postoje preplićuće veze. Tačnije, veoma retko se dešava da se jedna organizovana kriminalna grupa bavi samo jednim oblikom kriminalne aktivnosti.¹⁰

Pranje novca	Prezare i zloupotrebe
Trgovina ilegalnim narkoticima	Krijumčarenje zabranjenih roba
Trgovina ljudima	Korupcija
Trgovina oružjem	Piratstvo
Visokotehnoški kriminal	Ekološki kriminal
Krađa umetničkih dela	

Tabela 1: Glavni oblici transnacionalnog organizovanog kriminala

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

¹⁰ Za više informacija pogledati Tabelu 1.

Svi oblici TOK stvaraju određene posledice po ekonomski i politički sistem jedne države, isto kao što ugrožavaju unutrašnju bezbednost i utiču na spoljnu politiku. Pranje novca utiče na ekonomsku dimenziju. Korupcija, kao i atentati ili pokušaji atentata na ključne političke aktere utiču na političku nestabilnost ili nebezbednost jedne države. Upotrebom nasilja organizovane kriminalne grupe ugrožavaju bezbednost građana, a samim tim utiču i na javni red i mir. U borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala potrebno je da postoji saradnja država na regionalnom i međunarodnom nivou. U tu svrhu, stvorene su različite međunarodne organizacije, tela, regionalne inicijative koje treba efikasnije da se borbе kako bi suzbile sve vidove kriminaliteta, korupcije i sl.¹¹

Glavni globalni akteri	Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal (<i>UN Office for Drugs and Crime, UNODC</i>)
	INTERPOL (<i>International Police Organization</i>)
	Financial Action Task Force (FATF)
Glavni regionalni akteri	Međunarodna organizacija za migracije (<i>International organization for Migration, IOM</i>)
	Organizacija američkih država (<i>Organization of American States, OAS</i>)
	Kancelarija evropske policije (<i>European Police Office, EUROPOL</i>)
	Asocijacija nacija Jugoistočne Azije (<i>Association of Southeast Asian Nations, ASEAN</i>)
Glavne inicijative u Jugoistočnoj Evropi	Savet za regionalnu saradnju (<i>Regional Cooperation Council, RCC</i>)
	Asocijacija šefova policije u Jugoistočnoj Evropi (<i>Southeast Europe Police Chiefs Association, SEPCA</i>)
	Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (<i>Southeast Europe Cooperation Initiative, SECI</i>)
	Jadransko-Jonska inicijativa (<i>Adriatic-Ionian Initiative, AII</i>)
	Regionalna antikorupcijska inicijativa (<i>Regional Anti-Corruption Initiative, RAI</i>)
	Inicijativa za migracije, azil i povratak izbeglica (<i>Migration, Asylum, Refugees Return Initiative, MARRI</i>)
	Sekretarijat za implementaciju Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi (<i>Secretariat for Implementation of Police Cooperation Convention for Southeast Europe, Secretariat for PCC SEE</i>)

Tabela 2: Akteri u suzbijanju transnacionalnog organizovanog kriminala

Zaključak

Mišljenja smo da transnacionalni organizovani kriminal predstavlja bezbednosnu pretnju kako za državu, tako i za individue. S obzirom na to da je za rešavanje „mekih“ bezbed-

¹¹ U Tabeli 2 možete se upoznati sa glavnim akterima u borbi protiv organizovanog kriminala, kao i sa relevantnim regionalnim inicijativama u Jugoistočnoj Evropi, koje su aktivne u oblastima pravosuđa i unutrašnjih poslova.

nosnih pretnji u savremenim društvenim okolnostima potrebna saradnja država i ostalih aktera međunarodnih odnosa, suzbijanje TOK je od suštinske važnosti za međunarodnu bezbednost. „Trojka“ koju čine trgovina ilegalnim drogama, ljudima i oružjem, zajedno sa korupcijom, korišćenjem nasilja i finansijama stečenim kriminalnim aktivnostima, predstavlja jednu od glavnih nezgoda savremenog društva i države. U borbi protiv ovih nezgoda potrebna je saradnja na dva nivoa – saradnja građana i države i saradnja država. Organizovani kriminal ne ostaje u granicama jedne države, te odgovor i suzbijanje ove pretnje predstavljaju zahtevan zadatak, čije rešavanje traži pronalaženje kompleksnijih rešenja i uključivanje svih aktera. Posledice delovanja transnacionalnog organizovanog kriminala su poražavajuće. Setimo se atentata na Zorana Đinđića, predsednika Vlade Republike Srbije. Srbija nije više samo zemlja tranzita trgovine ljudima, već i zemlja porekla i destinacije. Zatim, setimo se nerazjašnjenih ubistava Slavka Ćuruvije, Milana Pantića, Dade Vujašinovića. Uporedimo podatke o konzumentima droga koji rastu iz godine u godinu i setimo se problema sa nasleđem i zaostavštinom iz prošlog veka.

Literatura:

1. „Dealing with drugs.“ *The Economist* (March 7th 2009), pp. 25–30.
2. Elman, C. (2008) „Realism.“ In *Security Studies: An Introduction*, ed. P. Williams. New York, London: Routledge.
3. Fukumi, S. (2008) *Cocaine Trafficking in Latin America: EU and US Policy Responses*. Burlington: Ashgate Publishing Company.
4. Gleni, M. (2008) *Mekmafija: Kriminal bez granica*. Beograd: Samizdat B92.
5. Hurrell, A. (1998) „Security in Latin America.“ *International Affairs*, 74 (3).
6. Jackson, N. (2008) „Security.“ In *Politics in a Developing World*, ed. Burnell, P. and Randall, V. Oxford: Oxford University Press.
7. Malveaux, S., McIntyre, J. and Starr, B. (2006) *Bush calls for 6,000 troops along border*. [Online] Available: <http://www.cnn.com/2006/POLITICS/05/15/immigration/> [16. maj 2006].
8. Massari, M. (2008) „Transnational organized crime between myth and reality: The social construction of a threat.“ In *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, ed. Allum, F. and Siebert, R. New York, London: Routledge.

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 • APRIL – JUN 2009.

9. Morgenthau, H. (1985) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. 6th edition.* Columbus: McGraw-Hill, pp. 3–17.
10. Nye, J. (1997) *Understanding International Conflicts.* New York: Longman.
11. Picarelli, J. (2008) „Transnational Organized Crime.“ In *Security Studies: An Introduction*, ed. P. Williams, New York, London: Routledge.
12. Potter, G. (2006) „Transnational Organized Crime.“ In *The Encyclopedia of Police Science*, ed. J. Greene, New York, London: Routledge.
13. Presidential Decision Directives, PDD 42 (1995) *International Organized Crime.* [Online] Available: <http://ftp.fas.org/irp/offdocs/pdd42.htm> [28. septembar 1995].
14. Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori (2001) *Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola.* Beograd: Službeni list SRJ.
15. Stanarević, S. i Ejodus, F. (eds.) (2009) *Pojmovnik bezbednosne kulture.* Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.
16. UNDP (1994) „*Human Development Report.*“ New York: Oxford University Press, [Online] Available: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_contents.pdf.
17. Walt, S. (1998) „International Relations: One World, Many Theories.“ *Foreign Policy*, Spring 1998, Issue 110.
18. Waever, O. (1998) „Securitization and Desecuritization.“ In *On Security*, ed. R. Lipschutz, New York: Columbia University Press, [Online] Available: <http://ciaonet.org/book/lipschutz/lipschutz13.html>.

„Borba protiv zveri“ - Teorija i istorija politike uslovljavanja Evropske unije

Adel Abusara

autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Kategorija: Izvorni naučni rad

UDK: 341.217.02(4-672EU:497) ; 327(4:497)

Sažetak

Dok se zemlje Zapadnog Balkana polako približavaju dobijanju punopravnog članstva u Evropskoj uniji (EU) i pokušavaju da pronađu put iz „lavirinta“ koji je pred njima, pitanje uslovljavanja postaje vrlo zanimljiva i važna tema. I pored važnosti koju ima, ovaj koncept građani donekle pogrešno interpretiraju, domaći političari (iz zemalja regiona) pogrešno koriste kao neku vrstu izgovora, dok ga strani političari, koji dolaze iz zemalja EU, upotrebljavaju u svojim matičnim zemljama. Imajući to u vidu, cilj ovog rada je da „baci novo svetlo“ na teoretsku bazu koncepta uslovljavanja, sa jedne strane, i na njegovu istoriju na nivou EU (do uspostavljanja Kopenhaških kriterijuma) sa druge. Bolja saznanja o tome „kako je sve počelo“ trebalo bi da nas opskrbe odgovarajućim instrumentima, odnosno trebalo bi da budu preduslov za razumevanje uslova koje zemlje Zapadnog Balkana treba da ispune.

Ključne reči: politika uslovljavanja, Zapadni Balkan, Evropska unija

Teorijski okvir

Postoji obimna literatura koja govori o teoriji uslovljavanja. Ideja nam nije da u ovom poglavlju napravimo njenu rekapitulaciju ili da je nabrojimo. Umesto toga, naredno poglavlje treba da posluži za postavljanje „teoretskog skeleta“ i modela koji može da posluži kao osnova za razumevanje toga kako EU (ne)uspešno koristi ovaj fenomen.

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

U najširem smislu, **uslovljavanje** možemo definisati kao „upotrebu političkih instrumenata koje jedan akter koristi da bi obezbedio prihvatanje i oblikovao akcije drugog aktera“ (Barnes and Randerson, 2006: 352). To podrazumeva da uslovljavanje uključuje (najmanje!) dva partnera. Pošto te partnere obično predstavljaju vlade jedne ili više zemalja i međunarodna organizacija/institucija, možemo da suzimo našu definiciju: „Uslovljavanje je uzajamni dogovor kojim vlada preuzima ili kojim se obavezuje da preduzme određenu akciju, a kao podršku toj akciji međunarodna organizacija pruža određenu pomoć – finansijsku ili tehničku“ (Checkel, 2000: 1). Konačno, „uslovljavanje podrazumeva povezivanje koristi koje druga država želi sa ispunjenjem određenih uslova“ (Smith, 2003: 108). Partneri ili bolje reći *subjekat i objekat* uslovljavanja su u neravnopravnom odnosu, oni su *uslovljivač* i *uslovljeni*¹: „Prvi formuliše određene uslove, dok je drugi zadužen za to da ih ispuni“ (Zalewski, 2004: 3).

Pozivajući se na Čekelovu (*Checkel*) ideju, postoje najmanje tri aspekta ili „modaliteta“ uslovljavanja: *preduslovi*, *akcije izazivači* i *odredbe delovanja*. Osnovnu razliku među njima predstavlja trenutak u kome uslovljeni treba da preduzme neku akciju da bi nešto dobio od uslovljivača: preduslovi se ugovaraju tokom perioda pregovaranja i treba da budu ispunjeni pre nego bude obezbeđena dobit. Akcije izazivači („ispunjavanje kriterijuma ili pravnih zahteva“) treba da budu ispunjene kako bi uslovljeni prešao na sledeći nivo procesa uslovljavanja, dok su odredbe delovanja dodatne obaveze sadržane u dogovoru koje su, međutim, najmanje obavezujuće (Checkel, 2000: 2).

Postoje različite klasifikacije modela uslovljavanja u zavisnosti od kriterijuma. Već smo naglasili da uslovljavanje stvara *nejednak* odnos, u kome uslovljivač postavlja uslove, ali i reaguje samo na njihovo ispunjenje ili neispunjenje. Zato, ako uslovljivač obeća ispunjenje u trenutku kada uslovljeni ispuni uslove, govorimo o *pozitivnom* uslovljavanju. „Nasuprot tome, negativno uslovljavanje [...] uključuje smanjenje ili suspenziju [već postojećih] dobiti ukoliko uslovljeni ne ispuni uslove“ (Zalewski, 2004: 3). Nije nimalo čudno što ove dve vrste uslovljavanja predstavljaju načine na koji dva „igrača“ na svetskoj areni doživljavaju svoje pozicije i mogućnosti. Na primer, kontroverznu, opasnu, kaznenu, reaktivnu vrstu uslovljavanja koja ima vrlo sumnjive rezultate – negativno

¹ Na engleskom jeziku subjekat uslovljavanja je *actor*, dok je objekat *recipient*. S obzirom na to da na srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevod ovih izraza u kontekstu uslovljavanja, odlučili smo da koristimo pojmove *uslovljivač* i *uslovljeni* (prim. prev.)

uslovljavanje (kao što su sankcije prema drugoj zemlji) vrlo često su zloupotreblyavale Sjedinjene Američke Države (što pokazuje do koje mere njeno rukovodstvo SAD doživljava kao „hipersilu“²).³ Sa druge strane, Evropska unija, svesna svoje (ne)moći, koristi „magnetsku privlačnost“ ekonomskih koristi ili nudi mogućnost učlanjenja kako bi ubedila države da prihvate određene uslove.

Ako je kriterijum to *kada* uslov treba da bude ispunjen, onda možemo razlikovati dva tipa: *ex ante* i *ex post* uslovljavanje. Često korišćeno, *ex post* uslovljavanje odnosi se na situaciju u kojoj se „uslovljavanje pojavljuje onda kad su strane zaključile ugovor, dogovor ili bilo koji drugi ugovorni odnos“ (Zalewski, 2004: 3). Takva je, na primer, klauzula o ljudskim pravima u različitim trgovinskim ugovorima EU sa trećim zemljama. Ipak, za ovu studiju značajnije je *ex ante* uslovljavanje, koje obuhvata sve uslove koji moraju biti ispunjeni *pre* nego što se potpiše bilo kakav ugovor (npr. uslovljavanje učlanjenja u EU). Kombinujući dve tipologije, možemo zaključiti da je EU uslovljavanje (koje je i predmet interesovanja ovog rada) pozitivno i *ex ante*.

Među najmerodavnijim analizama „uslova uslovljavanja“ svakako je ona koju je postavio Frank Šimelfenig u svojim brojnim radovima.⁴ On svoju analizu počinje tvrdnjom da je model uslovljavanja *racionalistički model pogađanja*. „Pretpostavka je da su akteri koji su uključeni strateški okrenuti maksimiziranju svoje koristi, a samim tim uvećanju moći i bogatstva“ (Schimmelfennig and Sedelmeir, 2004: 671). Kada primenjuje međunarodno uslovljavanje, uslovljivač koristi mehanizam ubeđivanja (pojačanja uslovljavanja)⁵ na tri strateška načina kako bi promenio ponašanje uslovljenog u slučaju da se ovaj ne povinuje uslovima. *Ubeđivanjem kaznom* ili *ubeđivanjem podrškom* donosilac (obično međunarodna organizacija) ili kažnjava uslovljenog (državu) kako bi povećao troškove neusaglašavanja sa uslovima ili daje dodatnu podršku kako bi smanjio troškove usaglašavanja. Za razliku od toga, *ubeđivanje nagradom* podrazumeva to da međunarodna organizacija uskraćuje nagradu, ali da ne ide dalje od toga. Uslovljivač zapravo čeka da se „domaći troškovi usaglašavanja [uslovljenog] smanje ispod nivoa koristi od nagrade“ (Schimmelfennig and Sedelmeir, 2004: 4). Strategija koju smo upravo objasnili zapravo je ista ona strategija koju koriste EU – ona kao nagradu upotrebljava ili pružanje tehničke i

KARL ŠMIT I KOPENHAŠKA ŠKOLA STUDIJA BEZBEDNOSTI

² Ovaj izraz prvi put je iskoristio francuski ministar spoljnih poslova Iber Vedin 1999, praveći na taj način razliku u odnosu na „hladnoratovski pojam supersile“. Članak je dostupan na: http://www.iht.com/articles/1999/02/05/france.t_0.php

³ Ipak, SAD nisu jedine koje koriste različite vrste sankcija radi nametanja uslova „odmetničkim državama“. Ujedinjene nacije, u svojstvu predstavnika celokupne međunarodne zajednice nametnule su sankcije 15 puta u poslednjoj deceniji 20. veka

⁴ Na primer, pogledati: Frank Schimmelfennig, S. Engert and H. Knobel, „Costs, Commitments and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on European Non-Member States“, EU Working Paper RSC No. 2002/09, Florence, 2002.

⁵ Originalno *reinforcement*, ali u srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevod (prim. prev.).

„Pojačanje je vrsta društvene kontrole kojom se prodruštveno ponašanje nagrađuje a antidruštveno ponašanje kažnjava“, Schimmelfennig et al., „Costs, Commitments and Compliance...“ *op. cit.* str. 3.

ekonomske pomoći ili mogućnost uspostavljanja institucionalnih veza.

Da bismo mogli da napravimo evaluaciju uspeha (ili da nademo razloge za potencijalni neuspeh) politike uslovljavanja EU, moramo da uspostavimo kriterijume pomoću kojih ćemo da gradimo naš slučaj. Opet, u različitim naučnim radovima Šimmelfennig je kriterijume postavio kao hipoteze, koje je kasnije proverio i potvrdio. Prvo, povinovanje uslovima EU zavisice od političkih troškova koje će imati vlada uslovljene države: „Država usvaja EU pravila ako dobiti od nagrade EU prevazilaze domaće troškove njihovog usvajanja“ (Schimmelfennig and Sedelmeir, 2004: 672). Drugim rečima, vlada uslovljene države trudi se da što više uveća svoje političke dobitke, i to čini balansirajući domaće, međunarodne i EU pritiske. Drugo, pravila moraju da budu jasna, da imaju formu – odnosno moraju da pokazuju *odlučnost*: „Efektivnost transfera pravila povećava se ako su pravila postavljena kao uslovi za dobijanje nagrade i ako pokazuju odlučnost“ (Schimmelfennig and Sedelmeir, 2004: 672). Dakle, što su pravila jasnija, postaju sve kredibilnija. Slično tome, što su jasnija, ona postaju informativnija za zemlju kojoj su upućena. Ipak, neki autori tvrde da neodređenost uslova može predstavljati prednost za obe strane – oni stvaraju širi prostor za pregovaranje (za državu kojoj je uslovljavanje upućeno), ali i EU daju manevarski prostor: „Što su uslovi šire definisani, to je EU fleksibilnija prilikom pravdanja sopstvenih konkretnih odluka, ne podrivajući time kredibilitet svoje politike uslovljavanja i izbegavajući tako kritiku zbog primene duplih standarda“ (Noutcheva, 2006: 14-15). Treće, neupitan je značaj kredibilitnosti koju imaju obećanja i pretnje: „Verovatnoća usvajanja pravila raste sa kredibilnošću pretnji i obećanja koje su deo uslovljavanja“ (Schimmelfennig and Sedelmeir, 2004: 674). Ovo je bio (jeste?) jedan od velikih problema sa kojima se suočavala EU kada se bavila celokupnim regionom Zapadnog Balkana, a posebno Srbijom i Hrvatskom.⁶ Na kraju, što se snažnije vlada ka kojoj je uslovljavanje usmereno identifikuje sa međunarodnom zajednicom koju EU predstavlja, to je veća ekonomska razmena između EU i dotične zemlje. Takođe, što se društvo te zemlje snažnije samoidentifikuje kao „evropsko“ i „zapadno“, to je verovatnije da će uslovljavanje biti efektivno (Schimmelfennig, Engert and Knobel, 2002: 9-12).

⁶ Izvor problema je u činjenici da sama Evropska unija dugo nije bila sigurna koji je krajnji cilj njene politike uslovljavanja prema regionu (osim kratkoročne ideje stabilizacije i rekonstrukcije)

Istorija (EU) politike uslovljavanja

Iako je i te kako poznata sa principom uslovljavanja (pre svega zbog svog procesa proširenja), EU je daleko od toga da je možemo smatrati njenim kreatorom. Zapravo, paradoks leži u činjenici da je upravo EU (odnosno njene prethodnice) stvorena na osnovu uslovljavanja pomoći, odnosno na osnovu Maršalovog plana. „Maršalov plan [...] odobren je pod jasnim političkim i ekonomskim uslovima kako bi se zaustavilo širenje komunizma i osigurala političko-ekonomska hegemonija SAD u odnosu na Sovjetski Savez. Pomoć je otvoreno korišćena da bi se uticalo na vlade koje je trebalo da izaberu to da li su za komunizam ili su protiv njega“ (Frerks, 2006). Pretnja kaznom ili ponuda nagrade u slučaju (ne)pristajanja na neke uslove bio je uobičajen način neformalnog ponašanja u međunarodnim odnosima pre Drugog svetskog rata. Ipak, Breton-Vuds institucije bile su te koje su „formalizovale, dizajnirale i redizajnirale [ovu alatku] poslednjih decenija“ (EU Conditionality in the Balkans, 2002: 1). Ekonomsko uslovljavanje u ranom posleratnom periodu bilo je „kontroverzna karakteristika strukturalnih programa prilagođavanja Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), [...] programa koji povezuju prijem pomoći sa primenom neoliberalnih ekonomskih politika i stvaranjem slobodnih tržišta“ (Barnes and Randerson, 2006: 353). Pola veka kasnije funkcionalnost ovog vida uslovljavanja potpuno je doveo u pitanje Džozef Štiglic, dugogodišnji glavni ekonomista Svetske banke. On je tvrdio da to više nije najpogodniji način savladavanja ekonomskih problema zemalja Trećeg sveta (ako je ikada i bio). Podneo je ostavku na tu funkciju novembra 1999. godine, delom i zbog neslaganja sa tim što „Banka kontinuirano koristi uslovljavanje. Kada je upitan da li je uslovljavanje koje primenjuju međunarodne organizacije efektivan način promene nacionalnih politika, Štiglic je nedvosmisleno odgovorio: „Postoje rastući dokazi da nije. Dobre politike ne mogu se kupiti“ (Checkel, 2000: 4). Ovakvo stanovište postaje široko prihvaćeno:

[...] i Svetska banka i MMF – kao institucije – počinju ponovo da promišljaju ulogu uslovljavanja. Sada se priča o smanjenom broju uslova koje treba ispuniti i, što je možda i značajnije, o naglasku na ‘ulozi konsultacija sa svim nacionalnim akterima’ u okviru participativnog pristupa. Slično tome, no-

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

vi šef MMF, Horst Keler navodi da je „više zapravo manje“ onda kada je reč o uslovljavanju (Checkel, 2000: 4).

Imajući sve to u vidu, može biti iznenađujuće to da se, u situaciji kad se sve više međunarodnih institucija odriče uslovljavanja, Evropska komisija izgleda kreće u suprotnom smeru. Uistinu, skoro dramatičan rast političkog uslovljavanja vezan je pre svega za EU (iako i NATO i Savet Evrope nameću različite uslove za učlanjenje). „Ovo je verovatno najvidljivije u post-hladnoratovskoj Evropi, sa organizacijama kao što su Severno-atlantski pakt (NATO), Evropska unija (EU) i Savet Evrope (CE), koje nude članstvo različitim državama u Istočnoj Evropi i nekadašnjem Sovjetskom Savezu. Uslovi koje stavljaju pred kandidate – restrukturiranje civilno-vojnih odnosa, uspostavljanje vladavine prava, formiranje novih agencija za praćenje poštovanja ljudskih prava – nadmašuju standardni paket uslovljavanja MMF i umesto toga zadiru u ključne sociopolitičke atribute država“ (Checkel, 2000: 2).

Evropska unija koristi dva glavna tipa uslovljavanja. Prvi je vezan za njene napore da pomogne zemljama u razvoju (zapravo bivšim kolonijama država članica u okviru Lome konvencije, koja sada povezuje Uniju sa 70 afričkih, karipskih i pacifičkih, odnosno ACP država) i u osnovi predstavlja razvojnu pomoć sastavljenu od nepolitičkih trgovinskih dogovora (iako poslednji, treći Lome dogovor upućuje na poštovanje ljudskih prava). Osim uslovljavanja pomoći, EU je (tj. Evropska zajednica, kako se zvala pre Ugovora iz Maastrichta) od samog početka uspostavila i koristi drugu, mnogo značajniju i za naš rad mnogo interesantniju vrstu uslovljavanja – *uslovljavanje članstva*. Njeni koreni mogu se pronaći čak i u Ugovoru iz Rima iz 1957. godine, u njegovom članu 237⁷, u kome se eksplicitno naglašava da samo *evropske* države mogu postati države članice (iako je pitanje gde su granice Evrope i koje zemlje se mogu smatrati evropskim danas „vruća“ tema), a implicitno podrazumeva da one moraju biti demokratske. Prvo proširenje (Britanija, Irska i Danska) nije bilo bazirano ni na kakvom uslovljavanju.⁸ Tokom prvih decenija Hladnog rata podobnost za članstvo uopšte se nije dovodila u pitanje, pošto je bilo nezamislivo prihvatiti neku od zemalja koje su iza „Gvozdene zavese“. Ostale zapadnoevropske zemlje bile su ili nezainteresovane ili nedemokratske, pa samim tim, posredno nepodesne. Prva javna izjava data o demokraciji kao o političkom uslovu pojavila se 1962. godine u Birkelbah izveštaju Evropskog parlamenta (EP). Ovaj izve-

⁷ Danas član 49 Ugovora o Evropskoj uniji

⁸ Iako se postavljalo pitanje podesnosti britanskog članstva u EZ, zbog različitog pravnog sistema.

štaj, koji se odnosio na Frankov režim u Španiji, apostrofirao je to da je članstvo uslovljeno poštovanjem ljudskih prava i održanjem demokratije. Rano (političko, a kasnije ekonomsko) uslovljavanje vezano je za potrebu EU (tada Evropske ekonomske zajednice) da definiše svoju poziciju u odnosu na pojedine južnoevropske zemlje⁹ i Tursku, koje su želele da sa EU uspostave bliže odnose koji bi mogli voditi ka učlanjenju. To pitanje je postalo značajno onda kad su ove zemlje započele tranziciju u demokratska društva. Međutim, uprkos značaju koji je pridavan poštovanju demokratije, Evropska komisija je počela mnogo više da brine o administrativnim i ekonomskim sposobnostima kandidata, načinivši tako od toga posredne uslove za učlanjenje. Takođe, slučaj Grčke doneo je novi „proto-uslov“: „U slučaju Grčke, pojavila se rana verzija uslova ‘dobrosusedstva’ iako je to manje bio pravi uslov, a više potvrđivanje dobre namere. Komisija i Savet izjavili su da pristupanje Grčke ne bi trebalo da pokvari odnose Zajednice sa Turskom. Grčka je uzvratila da neće ometati jačanje veza sa Turskom“ (Smith, 2003).

Iznenadjujući događaji iz 1989. godine i, za mnoge neočekivan kolaps Sovjetskog Saveza i komunizma u Istočnoj Evropi bili su prava prekretnica za EU, ali i za njenu politiku proširenja i uslovljavanja. Veliki broj država „stajao je u redu“, čekajući da postane članica. Iako nije bilo teško Uniju proširiti na zemlje Evropske zone slobodne trgovine (European Free Trade Association – EFTA), loša iskustva koja su uključivala pogađanja oko Ugovora iz Mاستrihta, odstupanja od prvobitnog teksta i tzv. „opt-outs“ naveli su zvaničnike Komisije da nametnu novo uslovljavanje – države kandidati morale su da se saglase sa tim da prihvataju *ceo acquis* (pravne tekovine EU). Ključni problem bila je implementacija odredbi Mاستrihtskog ugovora o Zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici (ZSBP), a posebno razvoj zajedničke odbrambene politike. Ipak, bez ozbiljnijih poteškoća, tri države EFTA zone pridružile su se EU 1. januara 1995. godine. Sa druge strane, proširenje EU na Centralnu i Istočnu Evropu bilo je do sada najkontroverznije.

Nakon završetka Hladnog rata bio je očigledan snažan optimizam u Zapadnom svetu. U SAD, predsednik Džordž Buš Stariji govorio je o „Novom svetskom poretku“¹⁰ koji je izranjao, aktuelizujući još jednom utopiju o kraju svih ratova. Evropskom mišlju dominirala je ideja o konačno ujedinjenom potkontinentu. „Evrokrate“ su se našle pred velikom dilemom:

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 • APRIL – JUN 2009.

⁹ Grčka, Španija i Portugal

¹⁰ „Posle svakog velikog, sistemskog rata postoji nada da će to biti rat koji će okončati sve ratove“, Džordž Fridman, „Pravi svetski poredak“, http://www.stratfor.com/weekly/real_world_order

kako da odgovore snažnim zagovornicima „ponovnog ujedinjenja“ Evrope, ali i skepticima koji jednostavno nisu verovali u to da su zemlje Centralne i Istočne Evrope kompatibilne sa državama Evropske ekonomske zone. Na samom početku suočili su se sa dubokim problemima: „U ekonomskom smislu centralno-istočne i jugoistočne evropske države istorijski su pripadale periferiji razvoja Evrope“ (Inotai, 2003: 81). Da stvari budu još gore, međunarodne organizacije (zajedno sa EU) htele su ovim zemljama da pomognu na isti način na koji su pomogle zemljama Latinske Amerike. Međutim, „oni nisu razumeli to da dotična evropska regija nije bila nerazvijena na isti način na koji su to bili drugi delovi sveta. Ona je bila pogrešno razvijana, pogrešno strukturirana i pogrešno je funkcionisala“ (Inotai, 2003: 81). Sa druge strane, posle jednostavnog EFTA proširenja, neke države članice smatrale su da je dalje institucionalno jačanje („produbljivanje“) Evropske unije značajno, ali i da je ono preduslov za njeno dalje širenje i prihvatanje bivših sovjetskih satelita. Odgovor na zabrinutost koja se pojavila povodom oba pitanja bila je ojačano i *institucionalizovano* uslovljavanje. Time što je nametala ekonomsko i političko uslovljavanje, Unija se nadala da će uspeti da podstakne neophodne i bolne reforme, doživljavajući transformaciju u Centralnoj i Istočnoj Evropi kao „dugoročni ključ“ za postizanje stabilnosti u Evropi. Takođe, stroži uslovi za učlanjenje dodatno su uverili države članice da institucionalno jačanje („produbljivanje“) neće biti ugroženo. Zato je juna 1993. godine Evropski savet na sastanku u Kopenhagenu otvorio put proširenju na Centralnu i Istočnu Evropu, prihvatio stanovište Komisije o uslovima za učlanjenje i postavio ih kao pravne instrumente. Ovi uslovi sada predstavljaju čuvene *Kopenhaške kriterijume*:

„Članstvo podrazumeva da je država kandidat postigla stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava, poštovanje i zaštitu manjina i postojanje funkcionalne tržišne ekonomije, kao i kapacitet da se nosi sa pritiscima konkurencije i snagama tržišta unutar Unije“ (Evropski savet, 1993: 12).

Za države članice bilo je izuzetno značajno da „smanje rizik od toga da nove članice postanu politički nestabilne i da budu ekonomski teret za postojeću EU“ (Grabbe, 2006: 10). Takođe, bilo je značajno i da daju neku vrstu vodiča o tome šta sve treba da urade zemljama Centralne i Istočne Evrope. Osim ova četiri uslova (jedan politički, dva ekonomska i jedan institucional-

no-pravni), postojao je takođe i peti uslov, koji ne zavisi od kandidatove sposobnosti da prihvati vrednosti i dostignuća Unije, već od mogućnosti EU da primi novopridošle članove: „Mogućnost Unije da apsorbuje nove članice, održavajući u isto vreme nivo evropske integracije takođe je značajan faktor i mora biti uzet u obzir u opštem interesu i Unije i zemalja kandidata“ (Grabbe, 2006: 10). Poslednji uslov postao je poznat kao „apsorpcioni kapacitet“ (ovaj naziv je široko korišćen posebno u odnosima EU sa Zapadnim Balkanom) i ostavljen je kao striktno unutrašnje pitanje Unije, koje nikad nije ocenjivano zajedno sa ispunjenjem drugih uslova. Prolongiranjem politički nezauzastavljivog procesa „Istočnog“ proširenja, države članice Evropske unije kupovale su dodatno vreme za svoje neophodno prilagođavanje. Značaj Kopenhaških kriterijuma dodatno je podvučen na sastanku Evropskog saveta u Luksemburgu 1997. godine. Tada je istaknuto da njihovo ispunjenje nije samo preduslov za učlanjenje, već i za otvaranje bilo kakvih pregovora o pristupanju (Evropski savet, 1997). Kriterijum uslovljavanja konačno je postao čvrsto usađen u pravnu arhitekturu Unije.

Intrigantnim i kontroverznim Kopenhaškim kriterijumima završićemo ovaj rad. To ne znači da se istorija uslovljavanja EU ovde završava. Naprotiv, specijalni uslovi koji su nametnuti Bugarskoj i Rumuniji, dvema članicama grupe „proširenja Velikog praska“¹¹ sa Balkana, mnogo su sličniji novim, proširenim „pravilima igre“ koje Zapadni Balkan mora da primeni. Možemo zaključiti da uslovljavanje (koje koristi EU) jednostavno znači to da politička i ekonomska integracija i buduće učlanjenje država u EU zavisi od ispunjenja niza uslova i kriterijuma koje postavlja Evropska komisija, pošto je za to dobila mandat od država članica. Ono je *norma, način ponašanja*, evolutivni pristup koji je donekle ograničen u vremenu i prostoru, ali koji je, i pored toga, izuzetno moćan. Uslovljavanje je bilo najbolja alatka evropske spoljne politike, sve do trenutka kad je došla u dodir sa Balkanom. Da li se ova „priča o uspehu“ urušila na steinama Balkana? I na kraju krajeva, da li je ovaj brod potopljen ili je budućnost regiona određena, odnosno da li je EU prihvatila kao svoj deo? Ova pitanja su otvorena. Međutim, ne smemo i ne možemo da dajemo čak ni naučne pretpostavke, a da ne znamo stvarno šta je uslovljavanje EU, kako je započelo i kako se razvijalo. Da bismo se „borili protiv zveri“, moramo da poznamo njenu prirodu.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

¹¹ Proširenje EU iz 2004. godine često se na engleskom naziva „Big Bang enlargement“, čime se aludira na rekordan broj novih članica, kao i na činjenicu da su one mahom bile doskorašnje pripadnice tzv. „Istočnog bloka“ (prim. prev.).

Literatura:

1. Evropska unija, Evropski savet (1997), *Zaključci Predsedništva*, 12–13. decembar 1997, SN 400/97, Luksemburg: Evropska unija.
2. Evropska unija, Evropski savet (1993), *Zaključci Predsedništva*, 21–22. jun 1993, SN 180-93, Kopenhagen, Evropska unija
3. „Background Paper EU Conditionality in the Balkans“ (2002), South East European Studies Programme workshop, St. Antony's College, University of Oxford, p. 1.
4. Barnes, I. and Randerson, C. (2006) „EU enlargement and the effectiveness of conditionality: keeping to the deal?“ *Managerial Law*, 48 (4), [Online] Available from: www.emeraldinsight.com/0309-0558.htm.
5. Checkel, J. T. (2000) *Compliance and Conditionality*. University of Oslo, ARENA Working Papers, WP 00/18, [Online] Available: www.arena.uio.no/publications/wp00_18.htm.
6. Frerks, G. (2006). *The Use of Peace Conditionalities in Conflict and Post-conflict settings: A Conceptual Framework and a Checklist*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”.
7. Fridman, G. *The Real World Order*, Stratfor Global Intelligence. [Online] Available: http://www.stratfor.com/weekly/real_world_order.
8. Grabbe, H. (2006) *The EU's Transformative Power – Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe*. London: Palgrave Macmillan.
9. Vedrine, H. (1999) „To Paris, U.S. Looks Like a ‘Hyperpower’“ *The New York Times* [online] Available from: http://www.iht.com/articles/1999/02/05/france.t_0.php [pristupljeno 18. septembra 2009]
10. Inotai, A. (2003) „The ‘Eastern Enlargements’ of the European Union.“ In *The Enlargement of the European Union*, ed. M. Cremona, pp. 81. Oxford: Oxford University Press.
11. Noutcheva, G. (2006) *EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkans States*. Brussels: Centre for European Policy Studies.
12. Schimmelfennig, F., Engert, S. and Knobel, H. (2002) *Costs, Commitments and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on European Non-Member States*. Florence: EUI Working Paper RSC No. 2002/09.
13. Schimmelfennig, F. and Sedelmeier, U. (2004) „Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe.“ *Journal of European Public Policy*, 11 (4), p. 671.
14. Smith, K. E. (2003) „The Evolution and Application of EU Membership Conditionality.“ In *The Enlargement of the European Union*, ed. M. Cremona. Oxford: Oxford University Press.
15. Zalewski, P. (2004) *Sticks, carrots and great expectations: Human rights conditionality and Turkey's path towards membership of the European Union*. Warsaw: Centre for International relations, [Online] Available: http://www.csm.org.pl/images/rte/File/EN/Publications/Reports%20&%20Analyses/2004/rap_i_an_0904a.pdf.

Pored ovakvih prijatelja, kome trebaju neprijatelji: Nemačke obavestajne aktivnosti na Kosovu

Jorg Artman

autor je nezavisni spoljnopolitički analitičar

Kategorija: Pregledni rad

UDK: 327.84(430:497.115)"2008" ; 32.019.5(430)"2008"

Sažetak

Tema ovog članka je medijsko izveštavanje o skandalu u koji su bili umešani agenti nemačke tajne službe u vezi sa napadom na štab EULEX na Kosovu, u novembru 2008. godine. Takođe, rad se bavi i tenzijama koje su potom nastale između Republike Kosovo i Savezne Republike Nemačke. Nemački mediji su prilikom izveštavanja o skandalu ovaj incident mahom objašnjavali lokalnim uzrocima. Većina analitičara, nastojeći da objasni BND incident, slaže se u tome da su lokalni faktori dosta uticali na ova dešavanja, a naročito izdvajaju nezadovoljstvo kosovske Vlade zbog nerešenog međunarodnog statusa. Stručnjaci su u intervjuima koje su davali na radiju i televiziji predstavili potpuniju sliku, naglasivši posebno ulogu EU i spori napredak u rešavanju pravnog statusa Kosova.

***Ključne reči:** nemačke obavestajne službe, Bundesnachrichtendienst (BND), Kosovo, EULEX, analiza medija*

Uvod

Nemačke oružane snage, koje broje 2.600 vojnika raspoređenih na terenu, čine najveći deo trupa u sastavu KFOR. Učestvovanje Nemačke u NATO operacijama protiv Srbije 1999. godine i u invaziji na Kosovo koja je potom usledila, izazvalo je u to vreme velike kontroverze. Danas Savezna Re-

KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

publika Nemačka sebe smatra najvećim pobornikom stvaranja slobodnog, demokratskog Kosova. U periodu 2000–2008. godine Nemačka je u okviru Pakta Evropske unije za stabilizaciju Jugoistočne Evrope potrošila 1,57 milijardi evra.¹

Diplomatske odnose sa Republikom Kosovo, koju je zvanično priznala 20. februara 2008. godine, Nemačka održava posredstvom nekadašnje nemačke kancelarije za vezu na Kosovu. Ova kancelarija je u međuvremenu pretvorena u ambasadu.

S obzirom na ovakvu predistoriju, valjalo bi spomenuti jedan događaj koji je u novembru 2008. godine privukao pažnju nemačke javnosti. Kosovske vlasti uhapsile su tri osobe pod sumnjom da su učestvovala u napadu eksplozivnim sredstvima na štab Misije EULEX. Sumnjalo se da su u napad bile umešane i nemačke obavestajne službe, *Bundesnachrichtendienst* (BND). Nedelju dana posle napada uhapšena su i tri navodna agenta. Njihovo hapšenje prikazano je i na televiziji.

U ovom članku pokušaćemo ukratko da prikažemo to kako su nemački mediji izveštavali o incidentu, kao i da rasvetlimo moguće motive aktera koji su njemu učestvovali. Izvori koje smo koristili javno su dostupni, jer su to informacije koje su objavljene u glavnim nemačkim dnevnim listovima, na TV i radio stanicama, kao i u zvaničnim dokumentima.

U prvom delu članka opisano je to kako su mediji izveštavali o incidentu. Namera nam je da rekonstruišemo događaje onako kako su oni predstavljeni nemačkoj javnosti. U sledećem delu rada, razmatraćemo moguće motive svakog od aktera umešanog u incident. U završnom delu dat je kratak osvrt na sadašnje odnose Kosova i Nemačke.

1. Medijsko izveštavanje

1.1. Prvi članci objavljeni na *Spiegel Online*

Vodeći nemački list *Spiegel* prvi je u svom elektronskom izdanju *Spiegel Online* objavio vest o hapšenju trojice nemačkih državljana na Kosovu.² U naslovu je jasno pisalo da su tri agenta BND uhapšena posle napada na predstavništvo EU na Kosovu.

¹ Auswärtiges Amt (Ministarstvo spoljnih poslova Nemačke), „Stabilitätspakt für Südosteuropa und Regionaler Kooperationsrat“, Podaci dostupni na: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Suedosteuropa/Stabilitaetspakt.html>

² „Nach Anschlag auf EU Vertretung: Drei BND Agenten im Kosovo festgenommen“, *Spiegel* [online], 22. novembar, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,592063,00.html>.

Jedan od Nemaca viđen je kako ulazi u napuštenu zgradu koja je u neposrednoj blizini predstavništva EU i kako fotografiše kancelarije oštećene tokom napada. Ta zgrada je verovatno bila korišćena kao baza iz koje je bačena eksplozivna naprava na štab EULEX. Kosovske vlasti osumnjičile su trojicu muškaraca za to da su imali udela u napadu, ali su oni tvrdili da su nevini i da su samo istraživali mesto zločina. List *Spiegel* zatim navodi – suprotno zvaničnoj politici – da trojica agenata nisu bila prijavljena kod kosovskih vlasti i da nisu imala diplomatski imunitet.

I druga važna glasila, poput kanala *NTV* koji vesti emituje 24 sata dnevno, izvestila su o ovom događaju na sličan način.³ Takođe su ukazivala na ćutanje Savezne vlade u vezi sa ovim slučajem. Citirana je izjava Tomasa Stega, predstavnika za štampu nemačke Vlade, u kojoj se negira umešanost nemačkih obaveštajnih službi u napad. Kao argument navodi se to da bi Komisija za parlamentarni nadzor nad radom obaveštajnih službi u svakom slučaju bila obavještena da je došlo do promene statusa osumnjičenih Nemaca. Ministarstvo spoljnih poslova (*Auswärtiges Amt*) potvrdilo je da je došlo do hapšenja trojice nemačkih državljana u Prištini i da su oni imali veze sa diplomatskim osobljem. U saopštenju Ministarstva rečeno je da nikakve dodatne informacije neće biti objavljivane kako bi bila zaštićena lična bezbednost uhapšenih.

1.2. Detaljno izveštavanje i analiza događaja

Incident je, zbog svoje specifičnosti, ubrzo privukao veliku pažnju medija. Ugledna TV stanica koja emituje vesti u večernjem terminu *ZDF Heute Journal* posvetila je skoro tri minuta izveštavanju o ovom incidentu, a potom objavila i nekoliko intervjuja. Hans Peter Ul, član Komisije za parlamentarni nadzor nad obaveštajnim službama, izjavio je kako veruje da na lokalnom nivou postoji objašnjenje za ovaj događaj. Osoblje BND uhapšeno je kako bi se skrenula pažnja sa unutrašnjih razmirica koje postoje u kosovskoj Vladi.⁴ Kornelijus Adebar, stručnjak nezavisnog istraživačkog centra DGAP (Nemačko društvo za spoljnu politiku), složio se sa ovom tvrdnjom. Izgleda da je javno prikazivanje samog čina hapšenja predstavljalo najjasniji znak toga da još uvek nepotpuno priznata nezavisnost Kosova i prisustvo međunarodne zajed-

³ „Anschlag im Kosovo: BND Agenten arrestiert“, *NTV Nachrichten*, 22. novembar 2008, <http://www.n-tv.de/1057528.html>.

⁴ *ZDF Heute Journal* [online], 24. novembar 2008, dostupno na: <http://www.zdf.de/ZDFmediathek/content/638498?inPopUp=true>.

nice za vladu Kosova predstavljaju mnogo veći pritisak nego što se ranije pretpostavljalo. Međutim, kosovskim vlastima nije moglo da ide u prilog to da pokvari odnose sa Nemačkom. Istog dana (24. novembra 2008) dnevni list *Sueddeutsche Zeitung* objavio je priču u kojoj se iznose detalji o hapšenju trojice Nemaca.⁵ Kosovske vlasti su očigledno imale video snimak na kojem se vidi kako jedan od obaveštajaca baca eksplozivnu napravu na zgradu Misije EULEX. U tekstu je navedena i izjava državnog tužioca Kosova Feti Tunuzliua, koji govori o tome kako su u rezidenciji trojice Nemaca, koja je takođe duže vreme bila pod prismotrom, pronađeni dodatni dokazi. List *Sueddeutsche Zeitung* zatim dodaje to da su tri Nemca izgleda bila bivši vojnici, koji sada rade za BND. U članku se zatim navodi izjava premijera Tačija, bivšeg komandanta UČK, u kojoj on naglašava da su odnosi između Kosova i Savezne Republike Nemačke odlični i izražava uverenje da će kosovski sudovi blagovremeno razrešiti ovaj spor. Međutim, novinari lista *Sueddeutsche Zeitung* objavili su i članak koji je izašao u kosovskom dnevnom listu *Ekspres*. U njemu se navodi da je Nemačka pokušala da svoja tri agenta prebaci avionom sa Kosova u Nemačku. Izvori u Prištini smatrali su da hapšenje predstavlja zakasneli čin osvete bivših UČK zvaničnika nemačkim obaveštajnim službama, jer su one ranije često podnosile izveštaje u kojima se UČK, uključujući i Tačija, dovodi u vezu sa organizovanim kriminalom na Balkanu.

1.3. Epilog incidenta

Trojica nemačkih obaveštajaca puštena su iz pritvora 28. novembra, nepune dve nedelje posle incidenta. Nemačka Komisija za parlamentarni nadzor nad obaveštajnim službama (PKG) nije pronašla dokaze koji bi ukazivali na umešanost trojice nemačkih državljana u napad i zatražila je 27. novembra, samo dan ranije, da oni budu pušteni na slobodu.⁶

Kosovske vlasti su tek 8. decembra izrazile žaljenje zbog privođenja trojice Nemaca, ne dajući pri tom zvanično izvinjenje.⁷ Dan pre puštanja uhapšenih na slobodu, odgovornost za napad⁸ preuzela je do tada nepoznata kosovska teroristička organizacija. Ministar spoljnih poslova Kosova Čitaku nije želeo da isključi mogućnost da su „drugi faktori u

⁵ Kosovo: Wir haben Beweise gegen den BND, *Sueddeutsche Zeitung* [online], 24. novembar 2008, dostupno na: <http://www.sueddeutsche.de/politik/287/449018/text/>

⁶ Bernard Bode: „PKG entlastet BND-Agenten“ in Das Parlament, Nr. 49, 2008.

⁷ Verhaftete BND Agenten: Kosovo entschuldigt sich ein bisschen, *Welt am Sonntag*, 8. decembar, 2008, dostupno na: http://www.welt.de/welt_print/article2842983/Verhaftete-BND-Agenten-Kosovo-entschuldigt-sich-ein-bisschen.html

⁸ BND Agenten wieder frei; Noch offene Fragen in Pristina Tagesschau elektronsko izdanje od 29. novembra 2008, dostupno na: <http://www.tagesschau.de/ausland/kosovo344.html>

regionu” bili zainteresovani za to da se odnosi između Nemačke i Kosova pogoršaju. On je izjavio: „Ni bačena bomba, ni nesretni splet događaja koji je usledio nisu bili u našem interesu.”⁹ Predsednik nemačkog Parlamenta Norbert Lamert izjavio je na konferenciji za štampu, održanoj posle sastanka sa predsednikom Kosova Fatmirom Sejdiuom, da su se obe strane složile sa tim da je hapšenje bilo nemili događaj do kojeg nije trebalo da dođe.¹⁰

2 Cui bono?

Prosečnom nemačkom građaninu koji prati svetska zbivanja informacije koje su prenele glavne novinske agencije (u štampanoj i u elektronskoj formi) pružile su nekoliko nagoveštaja o tome šta je podstaklo kosovske vlasti i nemačke obaveštajne službe da izazovu ovaj skandal. Međutim, da bi se stekla potpunija slika o motivima, neophodno je čuti mišljenje stručnjaka.

Za stručnjake koji prate rad nemačkog BND, poput novinara Šmit-Enbuma (koji je i sam bio žrtva špijunaže BND), umešanost BND u slučaj je očigledna. Prema mišljenju Šmit-Enbuma¹¹, BND je bila i još uvek jeste u dobrim odnosima sa kosovskim obaveštajnim službama i mogla je da dođe do informacija koje je smatrala neophodnim za rasvetljavanje ovog napada. Trojica obaveštajaca zaista su bila umešana u napad na štab Misije i nisu samo istraživala njegove posledice. Nemačka obaveštajna služba nameravala je da „uznemiri duhove” na Kosovu kako bi se prekinulo trenutno zatišje u procesu priznavanja Kosova (u vreme kada je intervju vođen, Kosovo je priznalo samo 28 država). Stvaranjem napete situacije trebalo je ubediti međunarodnu zajednicu u to da se stanovništvo Kosova bori za nezavisnost koju međunarodna zajednica nije spremna da prizna. Dodatni dokaz koji govori o umešanosti BND predstavlja činjenica da u ovom napadu nije bilo ljudskih žrtava, što sigurno ne bi bila strategija neke terorističke organizacije.

Prema mišljenju Šmit-Enbuma, postupci BND mogu se jedino objasniti pogrešnom procenom situacije na Kosovu. Kosovsko pravosuđe trebalo je da zataška incident i zaštiti trojicu agenata. Umesto toga, ceo incident je, uz podršku

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

⁹ Prema navodima iz članka objavljenog u listu Welt am Sonntag, 8. decembra 2008, op. cit.

¹⁰ Lammert: BND-Festnahme war „unglücklicher Vorfall” in Das Parlament, 3–4, 12. januar 2009.

¹¹ „Der BND war an dem Anschlag beteiligt”, intervju sa stručnjakom za obaveštajne službe i kritičarem BND Šmit-Enbuom, objavljen u listu „Netz-Zeitung”, 24. novembra 2008, dostupan na: <http://www.netzeitung.de/politik/deutschland/1219038.html>; u drugom intervjuu na nemačkom radiju Šmit-Enbum je ponovio ove izjave, dostupno na: http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/882676/ (27. novembar 2008).

CIA-e koja je želela da pokaže ograničenost uticaja BND na Kosovu, poprimio neslućene razmere.

Drugi ugledni analitičari, poput Dušana Reljića iz „Stiftung fuer Wissenschaft und Politik” (Fondacija za nauku i politiku)¹², nisu dublje komentarisali navodenu umešanost BND. Oni su, međutim, bili iznenađeni uvredljivim tonom koji su kosovske vlasti zauzele prema jednom od svojih najvažnijih donatora. Dušan Reljić je trenutnu situaciju na Kosovu opisao kao borbu između pokreta starih ratnih veterana i pokreta onih koji su učestvovali u protestima, u kojoj se zapravo regionalni i porodični klanovi bore za vlast. Najnoviji izveštaj EU o razvoju situacije na terenu ukazuje na nepravilnosti koje postoje u budžetu Kosova. Uočeno je da svako ministarstvo raspolaže sumom između pola miliona i pet miliona evra, čija namena nije utvrđena. Iznenaduje činjenica da, po svoj prilici, drugi akteri u regionu (Tirana, Beograd, Skoplje) nisu bili umešani u ove događaje. Iz toga se može zaključiti da pogoršanje situacije na Kosovu nije u njihovom interesu.

Dušan Reljić ističe da je razlog tenzija koje su dovele do incidenta plan o raspoređivanju misije EULEX na Kosovu (uključujući i srpske zajednice na Kosovu). Neki su taj plan – koji je u međuvremenu izmenjen – smatrali ozbiljnom pretnjom za suverenitet Kosova. To je bio razlog zbog kog su kosovske vlasti odlučile da bombaški napad pretvore u međunarodni incident. Ovo objašnjenje podržao je i Erhard Busek, bivši specijalni izaslanik EU u Paktu za stabilnost Jugoistočne Evrope.¹³ On smatra da je osećaju nesigurnosti i frustriranosti kosovskih vlasti doprineo i „nezavršeni posao” u vezi sa planom Martija Ahtisarija, koji Srbija i Rusija nikada nisu prihvatile. U ovakvoj situaciji ustavnog limba, obelodanjivanje BND incidenta bilo je pokušaj da se Evropska unija drži na određenoj distanci.

Koje su posledice ovog incidenta po kosovsko-nemačke odnose?

U pokušaju da objasne ovaj incident, svi prethodno navedeni analitičari slažu se sa tim da su lokalni faktori bili izuzetno važni, a da je naročito važno nezadovoljstvo kosovskih vlasti zbog nerešenog međunarodnog statusa. Zato i ne čudi previše to što – u vreme pisanja ovog članka u proleće 2009.

¹² Intervju sa Dušanom Reljićem na Deutschlandfunk, http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/881338/, 25. novembar 2008.

¹³ Busek: Kosovaren fürchten um Souveränität, Balkan-Experte fordert geschlossenes Auftreten von der EU, intervju na Deutschland Radio Kultur, 26. novembra 2008, dostupan na: <http://www.dradio.de/kultur/sendungen/interview/881749/>

godine – nema vidljivih znakova da ovaj incident dugoročno utiče na kosovsko-nemačke odnose. Nemački dnevni list *Die Welt* objavio je da nemačke vlasti nameravaju da smanje pomoć koju pružaju Kosovu¹⁴, ali se to do danas nije dogodilo.

Pored toga, ne treba potceniti ni ulogu koju su faktori u samoj Nemačkoj imali na to da se cela priča u vezi sa BND incidentom brzo razreši. Reputacija nemačkih obaveštajnih službi narušena je serijom skandala koji su se u poslednje vreme dešavali. U maju 2006. godine, otkriveno je da se BND sistematski nije bavila problemom novinara u Nemačkoj, za koje je sumnjala da imaju pristup poverljivim informacijama preko nekoga unutar BND. Zatim, kada je reč o ratu u Iraku, otkriveno je da je uloga BND za vreme Šrederove administracije – koja je zvanično bila protiv rata – bila mnogo značajnija nego što se ranije tvrdilo. Štaviše, sumnja se da BND toleriše učestvovanje svojih bivših agenata u obuci libijskih obaveštajaca. Kada se sve ovo uzme u obzir, prilično je čudno to što nemačka Komisija za parlamentarni nadzor nad obaveštajnim službama (PKG) nije pronašla nikakav dokaz koji bi BND povezao sa napadom na Misiju EULEX.

**KARL ŠMIT I
KOPENHAŠKA
ŠKOLA STUDIJA
BEZBEDNOSTI**

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

Elektronski izvori:

1. Auswärtiges Amt (Ministarstvo spoljnih poslova Nemačke). „Stabilitätspakt für Südosteuropa und Regionaler Kooperationsrat.“ Dostupno na: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Suedosteuropa/Stabilitaetspakt.html>
2. „Nach Anschlag auf EU Vertretung: Drei BND Agenten im Kosovo festgenommen.“ *Spiegel* [online], 22. novembar 2008. Dostupno na: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,592063,00.html>.
3. „Anschlag im Kosovo: BND Agenten arrestiert.“ *NTV Nachrichten*, 22. novembar 2008. Dostupno na: <http://www.n-tv.de/1057528.html>
4. *ZDF Heute Journal*, izdanje od 24. novembra 2008. Dostupno na: <http://www.zdf.de/ZDFmediathek/content/638498?inPopup=true>
5. „Kosovo: Wir haben Beweise gegen den BND.“ *Sueddeutsche Zeitung* [online], 24. novembar 2008. Dostupno na: <http://www.sueddeutsche.de/politik/287/449018/text/>
6. „Bernard Bode: PKG entlastet BND-Agenten.“ In *Das Parlament*, Nr. 49, 2008.

¹⁴ Kosovo droht nach BND-Affäre Kürzung deutscher Hilfe, *Die Welt*, 30. novembar 2008, dostupno na: http://www.welt.de/wams_print/article2804891/Kosovo-droht-nach-BND-Affaere-Kuerzung-deutscher-Hilfe.html

7. „Verhaftete BND Agenten: Kosovo entschuldigt sich ein bisschen.“ *Welt am Sonntag*, 8. decembar 2008. Dostupno na: http://www.welt.de/welt_print/article2842983/Verhaftete-BND-Agenten-Kosovo-entschuldigt-sich-ein-bisschen.html
8. „BND Agenten wieder frei; Offene Fragen in Pristina.“ *Tagesschau* [online], 29. novembar 2008. Dostupno na: <http://www.tagesschau.de/ausland/kosovo344.html>
9. Prema navodima iz članka objavljenog u *Welt am Sonntag*, 8. decembra 2008. op. cit.
10. „Lammert: BND-Festnahme war „unglücklicher Vorfall“.“ In *Das Parlament*, 3–4, 12. januar 2009.
11. „Der BND war an dem Anschlag beteiligt.“ Intervju sa stručnjakom za obaveštajne službe i kritičarem BND Šmit-Enbuom, objavljen u *Netz-Zeitung*, 24. novembra 2008. Dostupan na: <http://www.netz-zeitung.de/politik/deutschland/1219038.html>; u drugom intervjuu na nemačkom radiju Šmit-Enbum ponovio je ove izjave, dostupno na: http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/882676/ (27. novembar 2008).
12. Intervju sa Dušanom Relijćem na Deutschlandfunk, http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/881338/, 25. novembar 2008.
13. „Busek: Kosovaren fürchten um Souveränität, Balkan-Experte fordert geschlossenes Auftreten von der EU.“ Intervju na Deutschland Radio Kultur, 26. novembra 2008. Dostupan na: <http://www.dradio.de/dkultur/sendungen/interview/881749/>
14. „Kosovo droht nach BND-Affäre Kürzung deutscher Hilfe“ *Die Welt*, 30. novembra 2008. Dostupno na: http://www.welt.de/wams_print/article2804891/Kosovo-droht-nach-BND-Affaere-Kuerzung-deutscher-Hilfe.html

*Tekst prevela sa engleskog na srpski:
Zorica Savić-Nenadović*

Povratak istorije i kraj snova

Slavica Mijatović

Autorka je student Instituta za političke nauke Univerziteta Minster u Nemačkoj. Prikaz knjige Roberta Kejgana napisala je kao stažistkinja Centra za civilno-vojne odnose u avgustu 2009. godine.

PRIKAZI KNJIGA

Kejgen, R. (2009) *Povratak istorije i kraj snova*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose i Alexandria Press

Prikaz knjige

Da Fukujama nije bio u pravu kada je izneo tezu o tome da su nakon završetka Hladnog rata međunarodni odnosi ušli u novi period razvoja u kom autokratski režimi ne predstavljaju alternativu političkim sistemima, pokazalo se već nekoliko godina nakon tzv. „pobede demokratije“. Po mišljenju Roberta Kejgana, stare i nove izazove demokratskoj vladavini predstavljaju porast nacionalizma, novi autokratski režimi i radikalni islam. U knjizi „Povratak istorije i kraj snova“ on govori o „slomu nade“, o tome da je nastupilo novo doba, o politici bezbednosti i novom svetskom poretku, o odnosima između starih i novih saveznika, odnosno o odnosu konkurenata, kao i o ponovnom rasplamsavanju konflikata.

Kejgen najpre opisuje razvoj međunarodnog poretka, „stare“ i „nove“ izazove bezbednosti, pre nego što pređe na detaljniju analizu „novih velikih sila“, poput Rusije, Kine, Japana, Indije i Irana.

Nakon sloma Sovjetskog Saveza, nastavlja Kejgen, postojala je nada da će doći do liberalizacije komunističkih zemalja i da je demokratija jedino moguće političko uređenje u budućnosti. Ovakav razvoj događaja predstavljao bi preduslov za uspostavljanje „savršenog međunarodnog sistema“ (str. 11), koji bi funkcionisao na temelju vladavine prava, a gde bi države prihvatile podeljenu zajedničku odgovornost za slobodu i pravdu.

Međutim, nastavlja autor, liberalna demokratija nije uspešla da „obuzda ljudski nagon za ispoljavanjem agresivnosti i nasilja“ (str. 14). Razvoj ekonomije, koji je trebalo da dove-

BROJ 13 · APRIL – JUN 2009.

de do učvršćivanja liberalnih demokratija, vodio je jačanju samopouzdanja pojedinih država, odnosno intenziviranju starih i nastajanju novih konflikata. Zato Kejgen govori o „povratku nacionalizma velikih sila“ (str. 16). Umesto nastajanja novog svetskog poretka, dolazi do preklapanja, tj. do sukobljavanja interesa ovih država. Tako smo se vratili istorijskom razvoju događaja, odnosno, po rečima autora, „svet je ponovo postao normalan“ (str. 1).

Dve bitne karakteristike prvenstveno utiču na politiku država koje Kejgen analizira u svojoj knjizi. To su ekonomski razvoj i nacionalizam. Spoj nacionalizma i vojne moći, koja raste zahvaljujući ulaganjima u vojni sektor, „najopasniji je element i kao takav trebalo bi biti uklonjen“, stav je autora (str. 36). Sve države, naravno sa izuzetkom SAD, pokušavaju svojom vojnom moći da povrate uticaj u svetskoj politici i zbog toga rastu ulaganja u ovaj sektor. Ova ulaganja postala su moguća zahvaljujući ekonomskom razvoju. S druge strane, iako je u nekim državama započeta liberalizacija društva (Rusija), ona ne predstavlja izazov za autokratske režime sve dok postoji ekonomska sigurnost (Rusija, Kina, Iran). Svaki dalji pokušaj liberalizacije društva dočekuje se sa nevericom i nastoji se zaustaviti. Bilo kakva kritika pristigla spolja shvata se kao mešanje u suverenitet države i vodi pogoršanju odnosa sa zapadnim demokratijama. Kejgen ne kritikuje političke sisteme Indije i Japana, verovatno zato što one nisu okarakterisane kao autokratske mada je poznato da Indija nije tako idealna demokratija kao što je nekad predstavljena.

Ostaje nejasno to po kojim kriterijima su izabrane države koje su analizirane. Nije jasno to da li su one izabrane zato što predstavljaju „velike sile“, pretnju za svetski poredak ili potencijalne suparnike SAD. Prijatno iznenađuje priznanje autora da je „američka hegemonija postojala“ (str. 82) i da su SAD grešile u prošlosti. Autor opravdava intervencionizam rečenicom da su SAD bile motivisane „uzvišenom plemenitošću duha i samopercepcijom koju su posedovale kao prosvetiteljska sila“. Ova pomoć ostaje važna uloga SAD (str. 83).

Ukoliko je radikalni islam poslednjih godina i bio u fokusu bezbednosne politike SAD, Kejgen smatra da njegova borba protiv globalizacije, a pre svega protiv modernizacije, ne predstavlja toliko veliki problem za međunarodni sistem (str. 78), zato što se modernizacija društva ne može zaustaviti. Takav sled događaja on razume kao logičan (str. 80). Ne posto-

je pojedinačne struje koje bi bile u stanju da bitno utiču na razvoj globalnih događaja, a mogućnosti da se one ujedine vrlo su male, smatra autor (str. 81). Jedini problem predstavlja činjenica da borba protiv islamskog terorizma „uspostavlja prividne saveze i saradnju sa drugim velikim silama sa kojima je istinski savez zapravo nemoguć“ (str. 82), kao na primer saradnja u okviru van sudskih ispitivanja terorista.

U svetu u kome države imaju različitanja shvatanja o pravima i suverenitetu Kejgen smatra da „ne postoji mogućnost da zajednički budu doneta rešenja povodom velikog broja strateških pitanja o tome da li treba intervenisati, nametnuti sankcije ili izolovati određene države“ (str. 74). S obzirom na to da je postalo očigledno da Ujedinjene nacije ne mogu rešiti ove probleme i da je nastanak nekog novog saveza u kome bi velike sile zajednički dolazile do rešenja trenutno nemoguće, Kejgen se zalaže za udruživanje demokratija u jednu organizaciju koja bi na početku bila neformalna (str. 93). Ovaj savez, iako bi bio protivteža autokratskom državama, ipak neće voditi krstaške ratove (str. 93). Glavna uloga ovakvog saveza bila bi zalaganje za uspostavljanje demokratije u kriznim delovima sveta.

Knjiga „Povratak istorije i kraj snova“ prvenstveno je posvećena bezbednosnim izazovima sa kojima se SAD danas suočavaju ili će se tek suočavati. U njoj su svi ostali akteri međunarodne politike potisnuti u drugi plan. Evropska unija se kao akter ne pominje, već se pominje samo savez sa pojedinih zapadnoevropskim demokratijama. Iako se naslućuje blaga samokritičnost, ne dovodi se u pitanje primat SAD u svetskoj politici. Sjedinjene Američke Države preuzimaju odgovornost za to da oblikuju buduću politiku. U mnogome cinično, Kejgen postavlja pitanje da li postoji ko drugi dorastao ovom izazovu.

Uputstvo autorima

Bezbednost Zapadnog Balkana je časopis nastao u akademskoj zajednici Beogradske škole za studije bezbednosti. Tekstovi koje objavljujemo u časopisu bave se regionalnim bezbednosnim temama, ali takođe obrađuju probleme nacionalne i globalne bezbednosti. Uredništvo posebno pozdravlja tekstove koji problematizuju bezbednosne transformacije sa interdisciplinarnog stanovišta i koji ukrštaju različita teorijska polazišta. Posebna rubrika posvećena je prikazima najnovijih izvora iz oblasti bezbednosnih studija, političkih nauka, međunarodnih odnosa i ostalih srodnih naučnih disciplina.

Prilikom pisanja tekstova neophodno je poštovati sledeće kriterijume:

- Poželjna dužina tekstova: od 1,500 do 3,000 reči
- Font: Times New Roman, prored: 1,5
- Članak treba da sadrži
 1. Naslovnu stranu na kojoj je naslov rada, ime(na) autora i prezime(na) autora, naziv institucije(a) u kojoj radi(e), zvanje, adresu i broj telefona radi eventualnog kontakta. Ispod naslova teksta stoji ime i prezime autora članka (i njegova eventualna titula), naziv institucije u kojoj je zaposlen i njeno sedište. Sažetak treba da sadrži do 120 reči i u njemu autor treba da ukaže na najbitnije hipoteze na kojima rad počiva. Ispod sažetka, autor navodi 4-5 ključnih reči.
 2. Tekst pripremljen u skladu sa sledećim tehničkim uputstvima:
 - 2.1 Koristiti harvardski sistem citiranja. Na kraju citata u tekstu otvoriti zagradu i u njoj upisati prezime autora, godinu objavljivanja i broj strane. Primer: (Pichel, 1994: 28).
 - 2.2. U fusnotama davati samo propratne komentare.
 - 2.3. Strana imena pisati izvorno.
 3. Korišćene izvore treba citirati u radu i navesti kao Korišćenu literaturu na kraju teksta u Harvard stilu po ugledu na uputstva navedena na: [http://library.leeds.ac.uk/info/200201/training/218/references and citations explained/4](http://library.leeds.ac.uk/info/200201/training/218/references%20and%20citations%20explained/4)

UPUTSTVO AUTORIMA

- **za knjige:** prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, naziv izdavača.
Primer: Adams, A. D. (1906) *Electric transmission of water power*. New York: McGraw.
 - **za poglavlja u knjizi:** prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naslov poglavlja, u: prvo slovo imena (urednika), prezime (urednika), skraćena oznaka uredništva (u zagradi), naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, naziv izdavača, broj prve i poslednje strane poglavlja.
Primer:
Coffin, J. M. (1999) Molecular Biology of HIV. In: K.A. Crandell, (ed.) *The Evolution of HIV*, Baltimore: Johns Hopkins Press, pp. 3–40.
 - **za članke u časopisima:** prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naziv članka, naziv časopisa (kurzivom), broj i broj prve i poslednje strane članka.
Primer: Weaver, R. Ken (1989) „The Changing World of Think Tanks“. *Political Science and Politics* 22, No. 3, pp. 563–78.
4. Ukoliko autor ima želju da ukaže čitaocima da pojedini pogledi izneti u članku odražavaju njegov lični stav, a ne institucije u kojoj je zaposlen, neophodno je da na kraju naslova teksta stavi posebnu fusnotu sa simbolom* u kojoj će to posebno napomenuti.
 5. Latinske, starogrčke i druge reči koje nisu iz engleskog jezika, kao i izrazi u tekstu navode se u *italic* (npr. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire* itd.).
 6. Sažetak svog rada, ključne reči i kratku biografiju poslati na: office@ccmr-bg.org sa naznakom: *Za WBSO*. Svi radovi se recenziraju i nakon toga redakcija donosi odluku o štampanju.

BZB

Uređivački odbor:

Bari Rajan, predavač, Odeljenje za politiku i javnu administraciju, Univerzitet u Limeriku

Bogoljub Milosavljević, redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu

Dragan Simić, vanredni profesor, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Dušan Pavlović, docent, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Ivan Vejvoda, izvršni direktor, Balkanski fond za demokratiju

Kenet Morison, počasn naučni saradnik, Škola za slovenske i istočnoevropske studije Univerzitetskog koledža u Londonu

Kornelius Frizendorf, istraživač na Ludvig-Maksimilijan univerzitetu u Minhenu, i Ženevskom centru za kontrolu oružanih snaga u Ženevi

Marjan Malešič, vanredni profesor, Fakultet društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani

Nadež Ragaru, predavač, Institut za političke studije u Parizu

Svetlana Đurđević-Lukić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu

Timoti Edmunds, viši predavač, Univerzitet u Bristolu

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštamovati, bilo u celini, bilo u delovima, bez izričite saglasnosti Uređivačkog odbora.

Ocene izrečene u člancima lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju nužno mišljenje Uređivačkog odbora ili Centra za civilno-vojne odnose.

Iako važeći pravopis srpskog jezika još uvek ne uvažava u potpunosti rodnu ravnopravnost u jeziku, u ovom časopisu urednici preuzimaju odgovornost za odstupanja od pravila u skladu sa stavom autora tekstova.

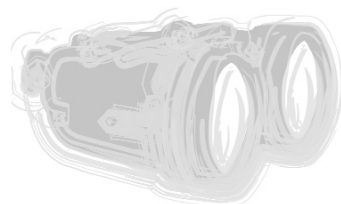
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327.56 (497)

BEZBEDNOST Zapadnog Balkana : časopis
Beogradske škole za studije bezbednosti /
glavni i odgovorni urednik Miroslav Hadžić.
- Beograd (Gundulićev Venac 48) : Centar za
civilno-vojne odnose, 2007 – (Beograd:
Goragraf). – 24 cm.

Tromesečno. – Ime izdanja na drugom
jeziku: Western Balkans Security Observer =
ISSN 1452 – 6115
ISSN 1452 – 6050 = Bezbednost Zapadnog
Balkana
COBISS . SR-ID 132452876

N° 13

Bezbednost Zapadnog Balkana je časopis nastao u akademskoj zajednici Beogradske škole za studije bezbednosti. Tekstovi koje objavljujemo u časopisu bave se regionalnim bezbednosnim temama ali takođe obrađuju probleme nacionalne i globalne bezbednosti. Uredništvo posebno pozdravlja tekstove koji problematizuju bezbednosne transformacije sa interdisciplinarnog stanovišta i koji ukrštaju različita teorijska polazišta. Posebna rubrika posvećena je recenzijama najnovijih izvora iz oblasti bezbednosnih studija, političkih nauka, međunarodnih odnosa i ostalih srodnih naučnih disciplina.

Centar za civilno-vojne odnose
Gundulićev venac 48
11000 Beograd
tel/fax 381(0)11-32 87 226
381(0)11-32 87 334
www.ccmr-bg.org
office@ccmr-bg.org